

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

«ОРГАНІЗАЦІЯ СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИХ КРУЇЗІВ ПО ІСТОРИКО
КУЛЬТУРНИМ МІСЦЯМ

за спеціальністю: 242 Туризм
галузі знань: 24 Сфера обслуговування
за освітньо-професійною програмою: Туризм
на здобуття освітнього ступеню: Бакалавра

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки заочного відділення
V курсу
Руденко Катерини Сергіївни

Науковий керівник:
к.геогр.н., асистент
Довгань Наталія Степанівна

КИЇВ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ МОРСЬКИХ КРУЇЗІВ	6
1.1. Тракткування поняття «круїзний туризм»: його структура та види	6
1.2. Ключові аспекти організації морських круїзів: від планування до реалізації.	14
1.3. Методика дослідження морських круїзів	20
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ В СЕРЕДЗЕМНОМОР'І	26
2.1. Історія розвитку круїзного туризму у Середземномор'ї	26
2.2. Динаміка розвитку та сучасний стан круїзного туризму у Середземномор'ї.	29
2.3. Вплив пандемії COVID-19 на середземноморські круїзи: виклики та адаптація.	36
2.4. Аналіз потреб та вподобань цільової аудиторії круїзного туризму в Середземномор'ї	40
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА ПРОСУВАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ КРУЇЗІВ У СЕРЕДЗЕМНОМОР'І	46
3.1. Розробка маршрутів історико-культурних круїзів: критерії та підходи	46
3.2. Маркетингові стратегії просування круїзних турів у Середземномор'ї	54
3.3. Оцінка ефективності та перспективи розвитку історико-культурних круїзів.	58
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ВСТУП

Зростаючий інтерес до глибокого пізнання культур та історії різних країн стимулює попит на круїзні тури, зосереджені на відвідуванні історико-культурних місць. У цьому контексті, середземноморські круїзи набувають особливої популярності, пропонуючи унікальну можливість зануритися у багатовікову історію, ознайомитися з архітектурою та традиціями регіону. Однак, комплексна організація таких турів вимагає детального планування та розуміння специфіки культурних об'єктів, а також потреб і очікувань туристів.

Актуальність обраної виражається через призму довготермінових цілей сталого розвитку та необхідності забезпечення ефективності використання ресурсів у туристичній галузі, особливо у контексті непередбачуваності зовнішнього середовища. Стратегічне управління у сфері туризму, зорієнтоване на підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку через створення унікального туристичного продукту, вимагає інтеграції зусиль усіх секторів економіки.

Круїзний туризм, сегмент міжнародного туризму, що стрімко розвивається, виявляє високий інвестиційний потенціал та зростаючий попит. За останні роки до пандемії, доходи від круїзного туризму в Європі зросли на понад 200%, а кількість круїзних пасажирів збільшилася на мільйони. Прогнози вказують на продовження цього тренду, підкреслюючи значний потенціал розвитку круїзного сектору [38].

У контексті України, яка обдарована унікальним туристичним потенціалом, зокрема, протяжне морське узбережжя, благодатний клімат та багатство історико-культурної спадщини. Проте, на відміну від глобального розвитку галузі, круїзний туризм в Україні залишається недостатньо розвинутим, займаючи лише мінімальну частку в загальному пасажиропотоці. Це вимагає розроблення комплексних заходів для стратегічного розвитку круїзного туризму, з метою ефективного використання наявного ресурсного потенціалу та підвищення позицій України на круїзній карті світу.

Об'єктом дослідження виступають середземноморські круїзи як специфічний вид туристичної діяльності, зокрема, маршрути круїзів, що включають історико-культурні пам'ятки.

Предметом дослідження є організація середземноморських круїзів, які забезпечують задоволення інтересів туристів, зацікавлених в історико-культурному спадку регіону.

Метою даної роботи є розробка комплексних рекомендацій щодо ефективної організації середземноморських круїзів з акцентом на відвідуванні історико-культурних місць, що відповідатимуть вимогам сучасного туриста та сприятимуть розвитку туристичної галузі регіону.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні завдання:

- проаналізувати поняття «круїзний туризм», його структуру та види;
- розглянути ключові аспекти організації морських круїзів, від планування до реалізації;
- окреслити обрану методику дослідження морських круїзів;
- проаналізувати історію розвитку круїзного туризму у Середземномор'ї;
- дослідити динаміку розвитку та сучасний стан круїзного туризму у Середземномор'ї;
- оцінити вплив пандемії COVID-19 на середземноморські круїзи, аналізувати виклики та адаптацію;
- вивчити потреби та вподобання цільової аудиторії круїзного туризму в Середземномор'ї;
- розробити маршрути історико-культурних круїзів, визначити критерії та підходи;
- розробити маркетингові стратегії просування круїзних турів у Середземномор'ї;
- оцінити ефективність і перспективи розвитку історико-культурних круїзів.

Аналіз попередніх досліджень. Роботи таких авторів, як С. Боняр, В. Жихарева та В. Коби, зосереджуються на розвитку мореплавних компаній. Аналіз взаємодії учасників круїзного туризму викладено у працях В. Віннікова, В. Герасименка, І. Голубкової та інших, де обговорюються поточний стан та перспективи круїзної індустрії, важливі напрямки інвестицій та ключові завдання для стабільної роботи судноплавних організацій. Однак, аспекти ефективного управління новаторськими туристичними продуктами залишаються недостатньо дослідженими.

Вклад у дослідження туристичної індустрії зробили В. І. Азар, А. Ю. Александрова, М. Б. Біржаков та інші, акцентуючи на стратегічному розвитку туризму. Окремі дослідження, такі як Н. О. Зацепіної, А. Г. Зими, зосереджені на круїзному туризмі, вказують на практичні аспекти його організації.

Розгляд інноваційної діяльності в туризмі представлено у роботах М. Бойко, І. Галиці, А. Іванова, В. Квартальнова та інших. Проте, специфіка круїзного туризму вимагає додаткового вивчення, адже існуючі дослідження здебільшого фокусуються на загальному ринку туризму.

Це дослідження покликане вирішити важливу **наукову та практичну задачу**, полягаючи у розробці механізмів створення інноваційних круїзних продуктів, що відкриває нові перспективи для теоретичного осмислення та практичного застосування в галузі круїзного туризму. Визначення стратегій інвестицій та розвитку сектора на макро- та мікрорівнях, а також розробка ефективних управлінських рішень для круїзних компаній стануть ключовими аспектами цієї роботи, направлені на досягнення стійкого розвитку та інноваційного прогресу в круїзному туризмі України.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (55 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи – 61 сторінок комп'ютерного тексту, містить 13 таблиці та 14 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ МОРСЬКИХ КРУЇЗІВ

1.1. Тракткування поняття «круїзний туризм»: його структура та види

Відповідно до визначення Всесвітньої туристичної організації (ВТО), туризм походить від французького слова *tour* (прогулянка, поїздка) і становить собою подорож у вільний час, що є одним із видів активного відпочинку [7, с. 4].

Згідно з Проектом Закону України «Про туризм», круїзний туризм — це організована подорож водним транспортом, що може бути річковою або морською. У цій формі туризму учасники подорожі розміщуються на борту судна і беруть участь у колективній програмі, яка передбачає відвідування одного або більше портів за заздалегідь визначеним маршрутом, часто по замкнутому колу [11].

Водний транспорт у круїзному туризмі є фундаментальним компонентом туристичного продукту, адже під час круїзу туристам не тільки забезпечується транспортування, але й надається комплекс додаткових послуг.

Круїзний туризм характеризується економічними відносинами між кількома суб'єктами:

- Надавач туристичних послуг: представлений туристичним оператором, який має необхідні ресурси для створення та реалізації круїзних подорожей.
- Супутні організації: підтримують туристичний сектор, надаючи послуги, що сприяють здійсненню круїзів.
- Споживач турпослуг: туристи, які користуються цими послугами.
- Державний апарат: регулює діяльність надавачів і споживачів послуг на основі нормативно-правової бази, міжнародних актів та впливу міжнародних організацій [12, с. 40].

Круїзний туризм вирізняється серед інших видів відпочинку своєю стійкістю та перспективністю. Цей тип туризму належить до спеціальних, адже

він поєднує в собі декілька видів діяльності, таких як рекреаційний, лікувально-оздоровчий, пізнавальний та інші, що робить його надзвичайно трудомістким і капіталомістким.

Основна відмінність круїзного туризму полягає в тому, що протягом круїзу турист знаходиться в найбільш привабливій зоні між водою та берегом. Завдяки постійному руху судна, пасажери мають змогу насолоджуватися різноманітними ландшафтами та їх контрастами. Це, своєю чергою, знижує екологічний тиск на окремі природні комплекси, порівняно зі стаціонарними видами туризму.

Круїз є подорожжю на воді із зупинками в портах згідно з маршрутом, часто в кількох країнах одночасно. Головна відмінність від інших видів туризму полягає в тому, що проживання, харчування та розваги відбуваються виключно на судні (лайнєрі, теплоході, яхті).

Круїз також містить берегові екскурсії, огляд портових визначних пам'яток і розваги на борту. Спочатку термін «круїз», який прийшов з англійської мови (to cruise — «подорожувати»), використовувався для позначення навколосвітньої подорожі морем. Наразі це означає туристичну поїздку з визначеним маршрутом на будь-якому водному транспорті [13, с. 232].

В академічних джерелах досі не існує універсально прийнятого визначення терміну «круїз». Зазвичай під круїзом розуміють подорож на водному транспорті, яка включає зупинки для берегових екскурсій, огляд визначних пам'яток у портових містах та різноманітні заходи на борту морських чи річкових лайнерів [6]. Інша інтерпретація, зазначена в глосарії професійних термінів, вказує на круїз як на морську подорож, де транспортний засіб використовується не тільки для пересування, але і як місце для тимчасового проживання, харчування та надання послуг. Спочатку поняття круїзу асоціювалося саме з морськими подорожами.

В сучасній літературі немає єдиного визначення поняття «круїз». Найчастіше під круїзом розуміється подорож на борту спеціального пасажирського судна.

Таблиця 1.1

Різноманітність визначень поняття «круїз» та «круїзний туризм» різними авторами
(складено автором)

Автор	Визначення
А. Захаріна [14, с. 39]	Круїзний туризм — це економічні відносини між суб'єктами: надавачем послуг, супутніми організаціями, споживачем і державним апаратом, що регулює взаємодію.
О. Г. Зима [15]	Круїз — міжнародний бізнес, що включає ринкові структури та сегменти ринку.
В. Г. Гуляєв [9]	Круїз — організація морських і річкових подорожей із відвідуванням портів кількох країн. Відображає міжнародний характер та формує образ гостинної держави.
В. К. Федорченко [36]	Круїз — подорож із використанням транспортних засобів для перевезення, розміщення, харчування та обслуговування.
Н. О. Зацепіна [23]	Круїзний туризм — подорож водним транспортом із екскурсіями на березі та розважальними програмами на борту.
Д. С. Ушаков і Л. А. Логунова [24]	Поєднання транспорту, розміщення, харчування та розваг на борту лайнера допомагає вирішити проблеми: якісного розміщення та недорозвиненої туристичної інфраструктури.
О. В. Аріон [1, с. 102]	Круїз – морська або річкова туристська подорож на кораблі, який одночасно являється транспортним засобом, місцем проживання, харчування, розваг та багато інших заходів, і включає в програму берегове обслуговування
В. Г. Герасименко, С. С. Галасюк [32, с. 42]	Круїз – це подорож впродовж як найменше 60 годин на морському судні здебільшо з метою отримання задоволення.
І. А. Голубкова [10, с. 5]	Круїзний туризм – це величезна робота із забезпечення комфортного відпочинку туристів не тільки на борту лайнера, а й організація достойного дозвілля на березі, в містах дестинацій.
В. Я. Антоненко [36, с. 29]	Круїзний бізнес – це господарська діяльність з надання послуг туристичного перевезення морським пасажирським транспортом
«Туристського словника-довідника» [50]	Поняття «круїз» – «як туристську поїздку з використанням транспортних засобів (як правило, водних) не тільки для перевезення, але й як засобів розміщення, харчування та обслуговування. У туристській практиці реалізується програма круїзів на морських і річкових маршрутах»

Таким чином, комплексність круїзного туризму об'єднує різні господарські суб'єкти, формуючи поняття «круїзна індустрія», «круїзний сектор» та «круїзний

комплекс», що відображає термінологічну суть категорії «круїзний туризм» [35;40].

Зазначимо, що термін «круїзний туризм» майже не зустрічається у вітчизняних наукових виданнях. Наприклад, він відсутній як у «Туристському словнику-довіднику» В. Федорченка та І. Мініч, так і у виданні «Сучасні різновиди туризму» М. Кляпа та Ф. Шандора. Однак цей термін часто використовується у вітчизняних медіа й активно застосовується в міжнародній науковій спільноті, вважаючись важливим поняттям у сфері туризму.

О. Ляховська у своїй статті «Круїзний туризм в Україні» [25] досліджує поняття круїзного туризму та перспективи його розвитку, особливо у контексті початку XXI століття [26].

Аналіз цієї літератури свідчить про зосередження уваги на морських круїзах, тоді як річковому круїзному туризму приділяється недостатньо уваги або подаються лише загальні відомості.

З огляду на різноманітні визначення понять «круїз» і «круїзний туризм», можна узагальнити: круїзний туризм — це спеціальний вид морського чи річкового туризму тривалістю від 60 годин, що включає різні види діяльності (рекреаційну, оздоровчу, пізнавальну та спортивну) [31]. Основна мета організації круїзного туризму полягає у забезпеченні комфортного відпочинку туристів як на борту судна, так і у забезпеченні відповідного дозвілля на березі у містах призначення.

Круїзний туризм складається з морських та річкових круїзів. Морські круїзи зазвичай є подорожами замкненим колом, які включають поїздки з портів до внутрішніх районів країн, тоді як річкові круїзи використовують водні артерії, такі як річки, озера або канали (див. рис. 1.1) [27]. Спеціалізовані туристичні компанії та бюро організують ці подорожі, часто співпрацюючи з пароплавствами або комерційними судноплавними підприємствами.

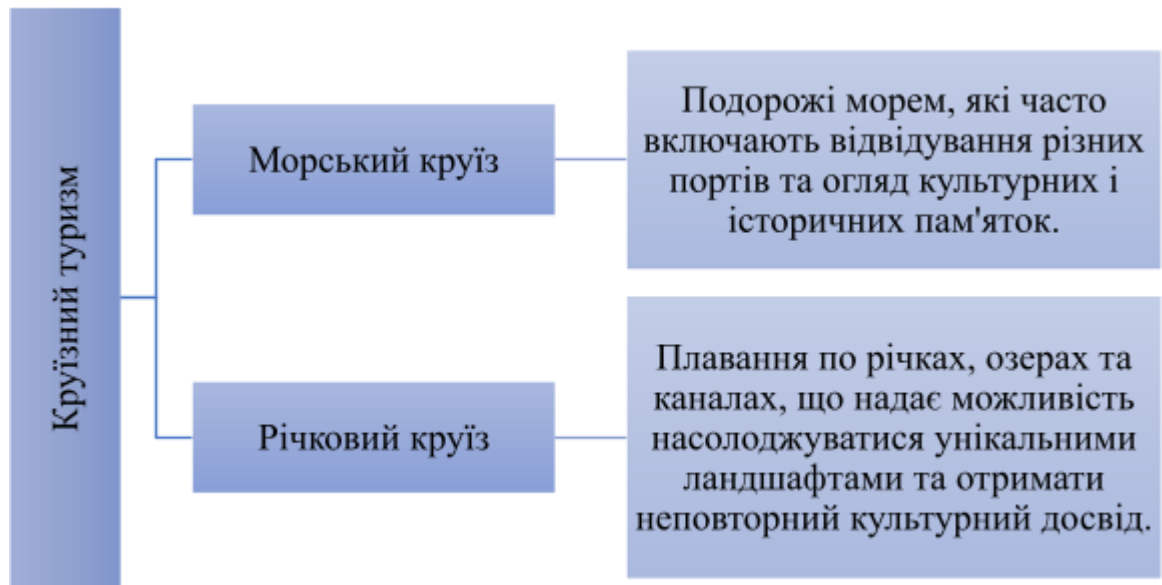

Рис. 1.1. Структура круїзного туризму за типом водного простору [27]

Річкові круїзи — це унікальні подорожі, що проходять по внутрішніх водних шляхах, таких як річки, озера та канали. Вони особливо популярні в країнах з розвиненою судноплавною інфраструктурою. Залежно від маршруту, річкові круїзи можуть бути як лінійними, коли подорож здійснюється в одному напрямку, так і круговими, що дозволяє туристам повернутися до початкової точки без зміни транспорту [12, с. 42].

Класифікація річкових круїзних маршрутів:

- Транспортні маршрути — забезпечують транспортування між окремими населеними пунктами та працюють як регулярний засіб пересування.
- Туристичні маршрути — організовані за спеціальними та традиційними маршрутами з тривалістю понад 24 години, що включають багато культурних та історичних зупинок.
- Екскурсійні маршрути — подорожі тривалістю менше ніж 24 годин, спрямовані на огляд пам'яток і краєвидів.
- Прогулянкові маршрути — зазвичай короткотривалі, вони забезпечують відпочинок і розвагу на короткі дистанції в межах міських або прибережних зон [27].

Ці маршрути дозволяють глибше зануритися в культурне та природне середовище регіонів, надаючи унікальні можливості для дослідження та відпочинку. Річкові круїзи стають все більш популярними, оскільки вони пропонують більш інтимний і зручний спосіб подорожувати, відкриваючи нові перспективи та види на природу і місцевість, які часто залишаються недоступними для традиційних туристів.

Річкові круїзи відрізняються від морських круїзів різними особливостями, які зумовлені унікальними умовами водних шляхів.

Морські круїзи характеризуються величезними багатопалубними лайнерами, які обладнані всіма зручностями, включаючи басейни, кінотеатри, SPA-центри, тренажерні зали та казино. Витрати на утримання такого судна високі, а умови на морі можуть бути непередбачуваними, що впливає на сезонність подорожей [12].

Річкові круїзи, навпаки, здійснюються на теплоходах з невеликою осадкою та кількома палубами, що дозволяє їм легко маневрувати у вузьких річках і каналах. Хоча обладнання на таких лайнерах обмежене, вони забезпечують комфортне пересування та близькість до берегової лінії, зосереджуючись на краєвидах і визначних пам'ятках.

Морські круїзи часто пропонують різноманітні розважальні програми на борту, переважаючи над екскурсіями в портах стоянок, тоді як річкові круїзи більше зосереджені на культурних і природних об'єктах, які зустрічаються вздовж маршруту. Це зумовлено також сезонністю та залежністю від гідротехнічних умов маршруту, включаючи наявність шлюзів та ребель [10, с. 6].

Таким чином, вибір між морським та річковим круїзом значною мірою залежить від персональних уподобань у стилі подорожі, інтересах до певних видів активностей та бажанні зануритися в природу чи культуру регіонів, через які проходить маршрут.

Морські круїзи здійснюються замкненим маршрутом і включають радіальні поїздки від портів у внутрішні райони країн. Їх класифікація представлена у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Класифікація морських круїзів [10]

Категорія	Опис	Переваги
Тривалість круїзу		
Короткостроковий	Декілька днів до одного року	Ідеально для тих, хто шукає швидкий відпочинок без тривалої відсутності з дому.
Середньостроковий	Від 5 до 13 ніч	Збалансований варіант для глибшого дослідження регіону з комфортним перебуванням.
Довгостроковий	До 2 місяців	Для справжніх мандрівників, які хочуть зануритися в культуру та пригоди.
Особливості організації		
Маршрути open jaw	Нециклічний маршрут, що не повертається до початкового порту	Можливість відвідати більше місць без повторення маршруту.
Короткочасні виходи в море	2-3 дня	Чудовий варіант для тих, хто хоче випробувати круїзний відпочинок на короткий термін.
Прибережні морські екскурсії	Екскурсії та розважальні рейси	Акцент на культурі та природі прибережних районів.
Тип круїзного маршруту		
Економічний	Найбільш доступні цінові варіанти	Оптимальний вибір для бюджетних подорожей.
Класичний	Традиційні маршрути з високим рівнем сервісу	Високий рівень комфорту та широкий спектр послуг.
Преміум	Високоякісний сервіс з додатковими умовами	Ексклюзивність та особливий догляд для вимогливих клієнтів.
Люкс	Ексклюзивні маршрути та першокласний сервіс	Найвищий рівень розкоші і комфорту, індивідуальний підхід.
Ексклюзивний	Унікальні маршрути з особливими враженнями	Незабутній досвід і можливість відвідати унікальні, рідко відвідувані місця.

Круїзний туризм — це сфера, де кожен мандрівник може знайти свій ідеальний формат подорожі. Різноманіття круїзів охоплює як невеликі річкові маршрути, так і грандіозні морські експедиції, пропонуючи всебічний досвід для будь-яких уподобань. Він поділяється на такі види круїзного туризму:

1. Річкові круїзи популярні в багатьох напрямках і відрізняються від океанських близькістю до берегової лінії. Такі круїзи зосереджені на огляді визначних пам'яток і мальовничих краєвидів. Через обмеженість розмірів корабля, на річкових лайнерах зазвичай мінімальна інфраструктура, а місткість не

перевищує 100-200 пасажирів, що значно менше тисяч пасажирів на великих океанських судах.

2. Експедиційний круїз. Менші за масштабом, ці круїзи спрямовані на комплексний освітній досвід. Вони спеціалізуються на подорожах, які фокусуються на враженнях від природи в регіонах, як-от Північна Європа, Аляска або Арктика.

3. Мега круїз. Новий клас круїзних суден, орієнтованих на максимальне збільшення місткості та послуг на борту. Мегакруїзи можуть вміщувати понад 5000 пасажирів. Серія Oasis від Royal Caribbean International включає судна, здатні прийняти до 6700 осіб.

4. Круїзи на яхтах менш масштабні, але забезпечують високі стандарти обслуговування. Зазвичай цей вид круїзу орендують сім'ї або групи людей для приватних морських подорожей. Греція та Австралія — одні з популярних напрямків для яхтового туризму.

5. Розкішний круїз. Різні типи круїзів можуть вважатися розкішними, якщо забезпечують високий рівень обслуговування і співвідношення персоналу до пасажирів. У таких подорожах обслуговування преміум-класу є основним акцентом.

Це розмаїття круїзного туризму підкреслює його здатність адаптуватися до різних уподобань мандрівників. Незалежно від вибору виду круїзу, кожен із них пропонує неповторні враження, що робить цю галузь унікальною [35].

Опираючись на актуальні нормативні визначення і трактування, дослідження надає глибокий аналіз комплексності і багатогранності круїзного туризму як феномену, що включає економічні, соціальні, та екологічні аспекти. Вивчення різних видів круїзних подорожей, які охоплюють річкові та морські круїзи, підкреслює їх унікальність і роль у розвитку туристичного сектору.

Зазначені в теорії визначення та класифікації круїзів засвідчують важливість і популярність цього напрямку у світовому туризмі. Зокрема, акцент на круїзах Середземномор'я відкриває перспективи для подальшого дослідження економічних та культурних взаємодій, що відбуваються в результаті круїзної

діяльності. Розуміння особливостей кожного типу круїзу дає змогу не тільки глибше аналізувати їхній вплив на туристичну індустрію, але й розробляти цілеспрямовані стратегії для підвищення якості послуг та задоволення потреб сучасних мандрівників. Врахування екологічних аспектів та нормативно-правової бази дозволить стало розвивати цей напрямок, мінімізуючи його негативний вплив на природне та соціальне середовище регіонів, що входять до маршруту круїзів.

1.2 Ключові аспекти організації морських круїзів: від планування до реалізації.

Організація морських круїзів — це складний процес, який вимагає глибокого розуміння ринкових тенденцій, потреб клієнтів, а також точного дотримання норм і правил міжнародного морського права.

Глобальний ринок морських круїзів продовжує розширюватися, демонструючи стабільний зріст і далекий від стану насичення. Ефективність просування круїзів значною мірою залежить від маркетингових та цінових стратегій, які реалізуються туроператорами.

Тривалість морських круїзів може варіюватися від одного тижня до одного місяця, з маршрутами, що можуть починатися і закінчуватися як в одному, так і в різних портах, включаючи українські та іноземні порти. Особливістю морських круїзів є також їхній взаємозв'язок з авіаційним транспортом, адже пасажирів часто доставляють до порту відправлення літаками, і після завершення круїзу вони повертаються додому також авіатранспортом [42-43].

Круїзні маршрути включають кілька категорій:

- 1) Внутрішні (каботажні): з'єднують порти в межах України;
- 2) Міжнародні: з'єднують українські порти з портами інших країн;
- 3) Місцеві: перевезення виконуються в межах одного міста;
- 4) Приміські: операції виконує портовий пасажирський флот [43].

Морські круїзи організовуються з урахуванням різноманітних специфікацій. Це включає туристичні круїзи, які працюють за спеціально розробленими маршрутами та розкладами, надаючи пасажерам комплексний набір послуг. Також є короткі піші прогулянки до шести годин, які відбуваються без зупинок у портах і без надання екскурсійних чи розважальних послуг. Існують спеціальні круїзи, які організовуються за індивідуальними замовленнями, та лайнер-транспорт, що здійснює регулярні рейси між портами за встановленими маршрутами та розкладами. Судна, що використовуються для туристичних цілей, зазвичай фрахтуються на основі спеціального договору між туристичною організацією та судноплавною компанією, що забезпечує правову основу для проведення круїзів [28].

У світі морського круїзного туризму популярною є класична європейська модель, яка становить близько 60% ринку [17;21]. Ця модель передбачає морську подорож із відвідуванням різних портів, де туристам пропонується заздалегідь спланована програма туру. Ці програми включають:

1. Американська модель, в них основна мета — надання можливостей для релаксації та відпочинку на пляжах західних кінцевих пунктів маршруту.
2. Круїзи в нікуди — це одно- або дводенні подорожі, які відправляються з базового порту та повертаються без відвідувань інших портів, зазвичай стартують у вечір п'ятниці та закінчуються у неділю увечері.
3. Екскурсійні та пішохідні рейси, включають короткотермінові перевезення груп туристів для ознайомлення з історичними пам'ятками, здійснювані між двома портами з можливими зупинками [43].

Морський круїзний лайнер може бути уявлений як мініатюрне плавуче місто, що вміщує від двохсот до шести сотень туристів і приблизно стільки ж персоналу й екіпажу. На борту судна пасажери можуть розміститися в комфортабельних каютах різних категорій — від одномісних до просторих люксів.

Пасажирам пропонуються численні зручності та розваги, включаючи:

- затишні заклади харчування;
- різноманітні магазини та розважальні заклади;

- сауни, тренажерні зали та солярії;
- палуби для відпочинку, включають відкриті та закриті басейни [9].

Протягом круїзу туристам пропонуються різноманітні культурні та розважальні заходи, забезпечуючи насичену програму без вільного часу. Тематичні тури, спеціальні круїзи за професійними чи іншими інтересами також є частиною пропозицій від туристичних агентств.

Персонал на круїзних лайнерах забезпечує високий стандарт обслуговування, включаючи часті зміни постільної білизни та доступність платних та безплатних послуг. Платні послуги можуть включати різноманітні розваги та зручності, такі як ігрові автомати, сауни, масажні салони, а також продаж продуктів та товарів. Безплатні послуги зазвичай включають медичне обслуговування, доступ до бібліотек, дитячих кімнат, тренажерних залів та інше [18].

Туристичні агентства використовують стандартні підходи на своїх платформах для обслуговування клієнтів, дотримуючись встановлених правил для перевезення багажу та ручної поклажі. В рамках договору про подорож, на судні можуть бути запропоновані додаткові послуги, включаючи:

- система оплати послуг на борту;
- система обслуговування судна під час стоянки, тобто регулювання швартування та підключення до систем життєзабезпечення;
- система туристичного сервісу на березі, надання інформації про ресторани, події, транспортні маршрути, години роботи, погоду, з можливістю бронювання.

Розрізняють дві основні системи організації морських круїзів:

1. Класична європейська система. Подорожі з екскурсійними програмами у різних портах, що складають близько 60% світових круїзів.
2. Американська система. Зосереджена на наданні можливостей для відпочинку та засмаги на пляжах, що знаходяться в кінцевих пунктах маршруту, набуває все більшої популярності [44, с. 360].

Морські круїзи відомі своєю високою комфортабельністю та належать до дорогих видів відпочинку. Маршрути морських круїзів можуть варіювати від коротких до місячних подорожей і часто включають (див. рис. 1.2):

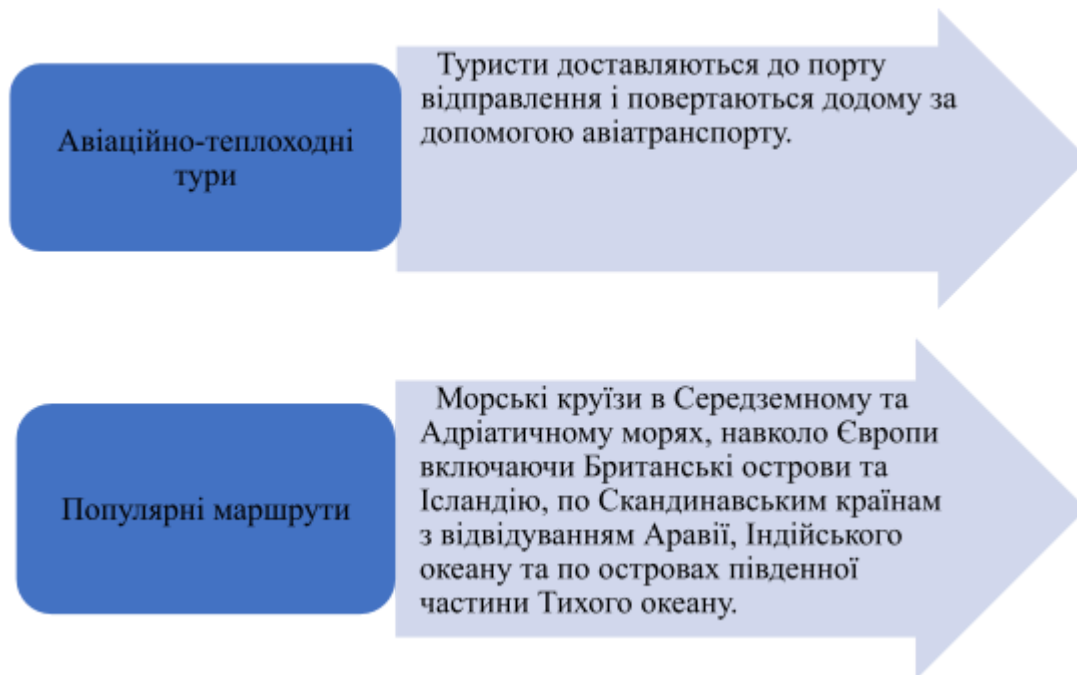

Рис. 1.2. Ключові елементи організації морських круїзів [31, с. 132].

Високий комфорт та варіативність маршрутів роблять морські круїзи улюбленою формою відпочинку для багатьох українців. Круїзні лайнери, обладнані сучасними зручностями, перетворюють подорож в незабутній досвід, з'єднуючи мальовничі береги різних країн і континентів. Від екзотичних пляжів Адріатичного моря до крижаних просторів Ісландії та мистецьких колоритів Скандинавії — кожен маршрут круїзу дарує унікальні враження і нові знання [31;34].

Слід зазначити, що кожен круїз планується з метою забезпечення пасажиром комфортабельного проживання, високоякісного харчування та різноманітної розважальної програми. Розвиток морського круїзного туризму продовжує зростати, пропонуючи все широкій вибір маршрутів та послуг, що відповідають запитам навіть найвимогливіших туристів [13].

Морський круїзний лайнер, який є справжнім мініатюрним плавучим містом, обладнаний для забезпечення високого рівня комфорту й різноманітності послуг для своїх гостей. На борту таких суден зазвичай пропонуються:

1) Різноманітні типи кают, від комфортабельних одно- та двомісних номерів з усіма зручностями до просторих двокімнатних та багатопверхових люксів.

2) Широкий спектр розважальних та відпочинкових зон. Сюди відносяться затишні ресторани і бари, магазини, кінотеатри, музичні салони та різноманітні послуги на кожному з 5-7 пасажирських палуб, де розташовані кілька відкритих та закритих басейнів, солярії, тренажерні зали та сауни.

3) Багатий культурний та розважальний контент. Пасажирам пропонуються різноманітні культурні та розважальні програми впродовж усього круїзу, включаючи екскурсії до причалів, святкові заходи та тематичні дні на борту, забезпечуючи насичену програму діяльності без вільного часу [13].

На сучасних круїзних лайнерах пасажирам доступний широкий спектр послуг, який гарантує не тільки комфорт та зручності під час подорожі, але й високий рівень задоволення від кожного аспекту морської пригоди. Судноплавні компанії прагнуть задовольнити всі потреби своїх клієнтів, пропонуючи різноманіття платних та безплатних послуг, що детально представлені в табл. 1.3 нижче.

Таблиця 1.3

Послуги на борту круїзних лайнерів [2;30]

Категорія послуг	Перелік послуг
Платні послуги	Ігрові автомати, спортивні тренажери, сауни, масажні салони, перукарні, кравецькі послуги, фотографії, поштові послуги, пральні та хімчистки; продаж продуктів і товарів у магазинах, кіосках, кафетеріях і барах.
Безплатні послуги	Медичне обслуговування, користування шафками, бібліотека-читальні, дитячі кімнати, кімнати відпочинку, внутрішній телефонний зв'язок, телевізори в каютах і салонах, тренажерні зали, басейни, ванни та душі, шезлонги, килимки, постільна та банна білизна.

Вище надані послуги забезпечують максимальний комфорт під час подорожі, дозволяючи пасажирам відчувати себе як удома, навіть будучи далеко в морі.

Послуги, що надаються на борту круїзних лайнерів, не просто забезпечують комфорт пасажирів — вони створюють унікальний досвід, що відображає розкіш та індивідуальний підхід до кожного гостя. Хай то буде релаксація в сауні, заняття у фітнес-центрі, чи вечірній відпочинок у барі — кожен аспект обслуговування спрямований на те, щоб зробити морську подорож незабутньою. Це не лише про подорож між портами, а про створення яскравих спогадів, які залишаться з пасажирами на довгі роки [25].

Організація морських круїзів є складним процесом, який вимагає детального планування від підбору маршрутів і типів суден до надання різноманітних послуг і забезпечення комфортного відпочинку. Подорожі морем пропонують унікальні можливості для культурного збагачення та відпочинку в розкішних умовах, а ретельно сплановані маршрути та послуги гарантують незабутні враження від кожного круїзу [36].

Підсумовуючи розгляд ключових аспектів організації морських круїзів, можна зазначити, що успішне планування та реалізація круїзів вимагають глибокого розуміння не тільки ринкових тенденцій та потреб клієнтів, але й вміння адаптуватися до постійно змінюваних умов та викликів галузі. Розробка атрактивних маршрутів, забезпечення високої якості послуг на борту, а також дотримання міжнародних стандартів безпеки та норм морського права є критичними для забезпечення задоволеності пасажирів і фінансового успіху круїзної лінії.

Маркетингові стратегії та зворотний зв'язок від клієнтів також грають значущу роль у формуванні пропозицій, що відповідають очікуванням ринку і сприяють підвищенню конкурентоспроможності круїзних компаній. Постійне вдосконалення послуг, увага до деталей і індивідуальний підхід до кожного

пасажира можуть значно вплинути на загальне враження від подорожі та забезпечити високий рівень лояльності клієнтів.

Основна мета організаторів круїзів — створити незабутній досвід для пасажирів, що не обмежується лише плаванням між портами, а стає справжньою пригодою, наповненою різноманітними культурними та розважальними заходами. Такий підхід допомагає не лише зберегти старих клієнтів, а й приваблювати нових, сприяючи сталому розвитку морського круїзного туризму на глобальному рівні.

1.3. Методика дослідження морських круїзів

Методика дослідження морських круїзів обумовлює систематичний підхід до збору, аналізу та інтерпретації даних, що стосуються функціонування і розвитку круїзної індустрії в Середземноморському регіоні. Цей процес включає в себе кілька ключових аспектів, які визначають ефективність круїзних маршрутів та їхній вплив на туристичну привабливість регіону [47].

Для глибокого аналізу морських круїзів в рамках дослідження, важливо визначити ключові об'єкти, такі як круїзні порти та маршрути. Цей процес включає детальний вибір місць, що будуть аналізуватися для з'ясування їх популярності, пасажиропотоків, і частоти круїзів. Збір даних передбачає систематичне збирання інформації про популярність портів та пасажирські потоки, що дозволяє формувати повну картину діяльності.

Після збору даних слідує їх аналіз, в ході якого використовуються статистичні і кластерні методи для ідентифікації основних тенденцій та взаємозв'язків між різними факторами. Цей аналіз допомагає виявити ключові патерни, що впливають на успішність маршрутів [33].

Оцінка ефективності маршрутів проводиться шляхом вимірювання їх популярності та економічної вигоди. Цей крок дозволяє зрозуміти, наскільки добре кожен маршрут відповідає потребам пасажирів та приносить дохід.

Завершальним етапом є формулювання рекомендацій з оптимізації круїзних маршрутів. Ці рекомендації базуються на аналізі даних і спрямовані на поліпшення пропозицій круїзних ліній, з метою збільшення задоволеності пасажирів і зростання економічної ефективності (див. табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Етапи методики дослідження морських круїзів [33]

Етап	Опис	Методи
Вибірка об'єктів	Відбір портів і маршрутів для детального аналізу.	Визначення критеріїв вибору на основі популярності та стратегічного значення.
Збір даних	Збір статистичних даних, інформації про інфраструктуру портів та послуг.	Анкетування, інтерв'ювання, збір вторинних даних.
Аналіз даних	Використання аналітичних інструментів для інтерпретації зібраної інформації.	Кластерний аналіз, регресійний аналіз, SWOT-аналіз.
Оцінка ефективності	Вимірювання результативності маршрутів, портів та послуг.	Використання показників задоволеності клієнтів, фінансових результатів.
Розробка рекомендацій	Створення пропозицій для підвищення ефективності та привабливості маршрутів.	Розробка стратегічних ініціатив, планування поліпшень.

Методика дослідження морських круїзів уможливорює глибоке розуміння динаміки круїзної індустрії та її впливу на туристичний розвиток Середземномор'я. Це дає змогу не тільки покращити існуючі маршрути, але й виявити потенціал для розширення на нові ринки та залучення різних сегментів туристів, зокрема через удосконалення інфраструктури портів і збільшення маркетингових зусиль [33, с. 297].

Такий підхід сприяє створенню сталого туристичного продукту, що враховує потреби різних груп клієнтів та адаптується до змінних умов світового туристичного ринку.

Туристичні кластери, утворені на основі різноманітних активів регіону, становлять важливу складову індустрії туризму. Вони зазвичай включають туристичних операторів, готелі, ресторани, виробників сувенірів, транспортні компанії, та інші, пов'язані з обслуговуванням туристів підприємства. Морський кластер, важливий компонент у системі туризму, функціонує як центр, що надає зручності та послуги для задоволення потреб туристів, перетворюючи кожен туристичну дестинацію на значущу частину регіональної туристичної системи.

Визначення морського кластера може описати цю інтеграцію як осередок із різноманітними зручностями, який сприяє задоволенню широкого спектру туристичних потреб. Ці туристичні дестинації приваблюють мандрівників, мотивуючи їхні візити, що, у свою чергу, активізує всю туристичну систему регіону. Такі дестинації забезпечують не тільки місця для відпочинку, але й стимулюють економічний розвиток через туристичні витрати [18].

Наукове визначення морського кластера, застосоване у моделі туризму Н. Лейпера, адаптоване до сучасних умов, підкреслює взаємозв'язок п'яти ключових елементів:

- Туристи — основні споживачі туристичних послуг.
- Індустрія туризму — забезпечує потоки туристів.
- Географія туризму — включає регіони генерації туристів.
- Транзитні регіони — маршрути, якими мандрівники долають шлях до місця призначення.
- Туристичні дестинації — місця, що вибираються для відвідування [10].

Забезпечення ефективних транспортних зв'язків між туристичними ринками є критично важливим для успішності туристичних дестинацій, оскільки конкурентні переваги в умовах глобалізації економіки відіграють ключову роль у формуванні довгострокової стратегії розвитку.

Формування морських кластерів визначається як один із найсучасніших методів вирішення проблем конкурентоспроможності у сфері круїзного туризму. Це дозволяє краще інтегрувати туристичні ресурси та послуги, оптимізувати

логістику та підвищити якість обслуговування в портах. Розвиток морських кластерів сприяє не тільки залученню більшої кількості туристів, але й зміцнює економічну стабільність регіонів через створення нових робочих місць і підвищення доходів місцевих спільнот [34].

Основні аспекти впливу морських кластерів на круїзні компанії включають планування оптимальних маршрутів, що ґрунтується на аналізі географічного розташування, туристичної привабливості, а також економічної ефективності портів. Важливим елементом такого планування є ієрархічна агломерація портів, яка дозволяє визначити найбільш ефективні точки для заходу та відправлення круїзних суден.

Так, процес формування оптимального маршруту круїзного судна вимагає ретельного аналізу декількох ключових параметрів:

- 1) Розмір порту відіграє вирішальну роль, оскільки великі порти здатні обслуговувати більшу кількість суден та пасажирів, що безпосередньо впливає на їх вибір як базових портів.
- 2) Сезонність визначає, наскільки порт може бути активним протягом року, впливаючи на розподіл туристичних потоків та планування рейсів.
- 3) Класифікація портів на базові (turn port) та порти заходу (call port) дозволяє круїзним компаніям оптимізувати логістику пасажирських потоків і обслуговування [28].

Крім того, важливим аспектом є доступність портів, яка оцінюється через зв'язок з великими транспортними вузлами, такими як аеропорти та залізничні станції. Це впливає на зручність досягнення портів для міжнародних та місцевих туристів.

Вивчення морських круїзів здійснюється за допомогою кластерного аналізу, ефективного інструменту для розподілу портів за ключовими характеристиками, що виявляє як загальні, так і відмінні риси кожного з них. Кластерний аналіз дозволяє виявити та об'єднати порти з подібними особливостями, що сприяє оптимізації маршрутів і підвищенню ефективності круїзних ліній. Зараз цей підхід

стає все більш популярним на тлі глобалізації та зростаючої інтернаціоналізації ринків.

Концепція кластерів у туристичній індустрії набула поширення відносно недавно, хоча ще у 1998 році Майкл Портер наголосив на їх значенні, стверджуючи, що якість туристичних послуг і інфраструктури безпосередньо впливає на задоволеність споживачів. Значення кластерного підходу для розвитку місцевих ринків і зміцнення взаємодії між місцевими підприємствами також підкреслювали Д. Джексон і П. Мерфі, зазначаючи можливості для зростання місцевого бізнесу [51].

Процес кластерного аналізу включає кілька ключових етапів:

- Вибірка об'єктів для кластеризації.
- Вибір ознак для аналізу.
- Розрахунок міри схожості між об'єктами.
- Застосування алгоритмів для формування кластерів.
- Перевірка достовірності кластерної моделі [16].

Схема вибору портів для круїзу демонструється на прикладі ієрархічного агломеративного методу, який починає з того, що кожен об'єкт розглядається як окремий кластер, а потім поступово об'єднує найбільш схожі групи до формування одного кластера. Ця методологія, показана на схемі (див. рис. 1.3), включає кроки від визначення базового порту до кінцевої стадії аналізу і прийняття рішення.

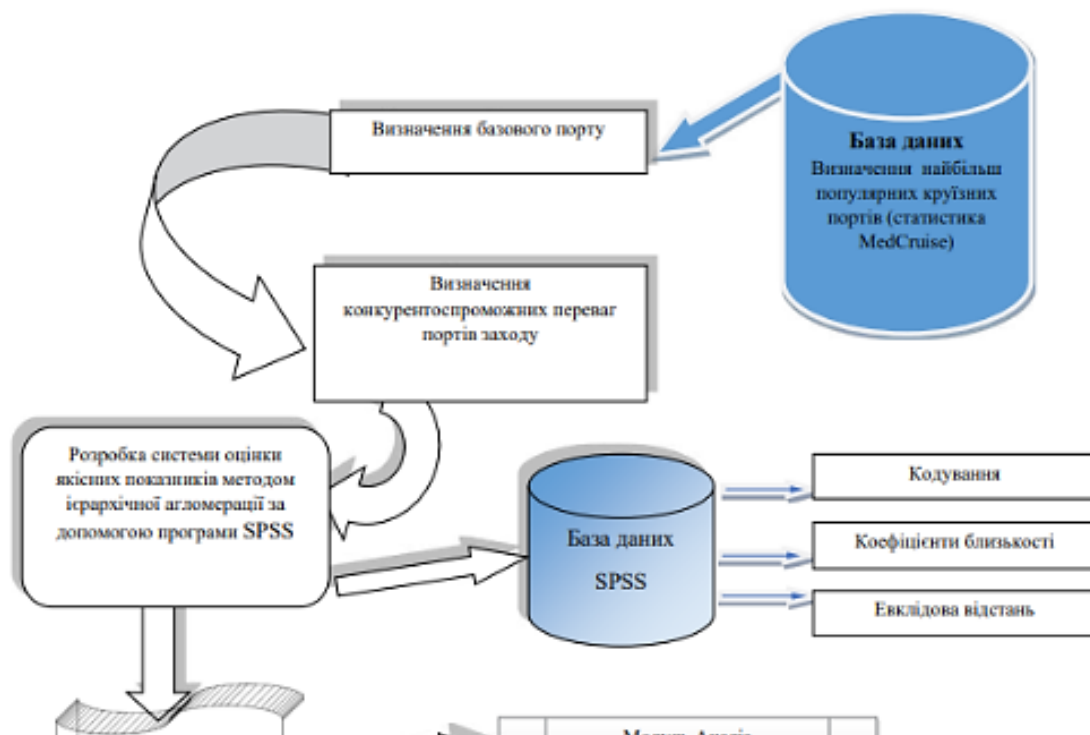

Рис. 1.3. Методика вибору портів для круїзу [33, с. 304]

Ці кроки дозволяють визначити найбільш прийнятні порти для включення до круїзних маршрутів на основі ряду критеріїв, включаючи розмір, сезонність і доступність портів, їхню привабливість для туристів, а також технічні умови круїзних терміналів і стратегії розвитку регіональних ринків, які впливають на рішення круїзних компаній щодо вибору порту для зупинки чи початку маршруту.

Завершуючи, можна сказати, що інтеграція круїзних портів у морські туристичні кластери є фундаментальним аспектом стратегічного розвитку круїзної індустрії, забезпечуючи збалансований розвиток туристичної інфраструктури та підвищуючи загальну конкурентоспроможність регіонів у глобальному туристичному ринку.

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ В СЕРЕДЗЕМНОМОР'І

2.1. Історія розвитку круїзного туризму у Середземномор'ї

Середземномор'я, завдяки своїй унікальній географічній та кліматичній ситуації, з давніх часів було визначним центром мореплавства та торгівлі. Цей регіон, який включає ключові порти та культурні центри старовини, став колискою круїзного туризму, що поєднував комерційні подорожі з розвагами та відпочинком.

Середземноморський регіон завжди вважався ідеальним місцем для розвитку круїзного туризму через сприятливий клімат та багатство портів, доступних протягом усього року. Його басейн, що є одним із найбільших прибережних морів у світі з площею поверхні 2,5 мільйона квадратних кілометрів, сприяв розширенню відпочинкових послуг і створенню умов для культурного обміну через порти, які збагачують туристичний досвід завдяки своїй історії та культурі [40-41].

У стародавні часи Середземне море було не просто важливим торговельним шляхом, але й місцем культурного обміну між цивілізаціями, які розташовані вздовж його берегів. Єгиптяни, фінікійці, греки, і римляни використовували це море для розширення своїх імперій, що значно сприяло зростанню культурного розмаїття регіону. Ці ранні морські подорожі не тільки служили військовим та торговельним метам, а й стали основою для відкриття нових земель та культур. Ці плавання поступово трансформувались зі стратегічних та комерційних місій у комфортабельні відпочинки на багатоярусних лайнерах, позначивши початок історії круїзного туризму в Середземномор'ї.

З розвитком цивілізацій морське судноплавство ставало все більш витонченим, а древні єгиптяни та греки, які спочатку здійснювали морські плавання на човнах для торгівлі та відкриттів, заклали основу для подальшої еволюції цього виду подорожей. Ці ранні подорожі в кінцевому підсумку

трансформувалися у розкішні відпочинки на багатопалубних круїзних лайнерах, символізуючи перехід від торговельних та військових плавань до розкішних відпочинкових рейсів, що стали відомі у всьому світі [55].

Середземноморський регіон, з його багатством культур і стратегічним географічним розташуванням, історично був місцем розвитку мореплавства та туризму. З 1840 року компанія P&O, за сприянням Томаса Кука, розпочала організацію групових туристичних поїздок по Середземному морю, які незабаром стали надзвичайно популярними. Скоро під круїзні потреби стали фрахтувати цілі судна, як, наприклад, пасажирське судно «Тагус» у 1843 році, яке здійснило рейс з Лондона до Чорного моря [16, с. 232].

Цей новий напрямок у суднобудуванні значно посилив розвиток круїзних ліній, що призвело до будівництва перших спеціалізованих круїзних суден у 1900 році компанією «Narag-Lloyd Cruises». Ці судна змінювали регіони залежно від сезону, а також було модернізовано вантажопасажирські судна для круїзних потреб. Хоча круїзні подорожі спочатку розглядалися як побічний бізнес для зайняття суден в несезон, з часом вони стали повноцінною частиною морського туризму, особливо після будівництва круїзного лайнера «Франконія» в 1911 році компанією «Cunard», який мав подвійне призначення для лінійних та круїзних перевезень [16].

Між двома світовими війнами круїзний туризм набув особливої популярності, зокрема у Великобританії, США та Німеччині, які приділяли особливу увагу розвитку цього напрямку. У зимовий період 1922–1923 років, компанії «Cunard» та «White Star» запустили круїзи з Нью-Йорка до Середземного моря [16, с. 233].

У 1933 році німецькі лінії, такі як «Hamburg Amerika Linie» і «Norddeutscher Lloyd», розширили свою діяльність у круїзному секторі, організувавши морські подорожі до різних регіонів, включаючи Середземне та Північне моря, острови Атлантичного океану, Західну Індію та Америку.

На зламі 1930-х років німецький Націонал-соціалістичний режим через програму «Сила через радість» активно розвивав масовий круїзний туризм, фрахтуючи великі судна, такі як «Вільгельм Густлоф» і «Роберт Лей».

Після Другої світової війни розвиток круїзного туризму сповільнився, але вже в 1950-х роках почалося відновлення круїзного флоту, включаючи побудову нових круїзних суден та переобладнання вантажопасажирських суден. У ХХ столітті круїзний туризм продовжував активно розвиватися, з'явилися спеціалізовані круїзні компанії, а інфраструктура портів і наземне обслуговування стали більш розвиненими, що дозволяло задовольняти зростаючий попит на морські подорожі серед широких верств населення [37-38].

Вивчення історії круїзного туризму у Середземномор'ї відкриває унікальні історичні, культурні та технічні аспекти цього виду відпочинку, демонструючи його значний вплив на розвиток глобального туристичного ринку.

Після першого світового успіху трансатлантичних подорожей, таких як на лінії «Титанік», і через воєнні потреби Другої світової війни, круїзний туризм відновив своє зростання у другій половині ХХ століття. У 1958 році комерційні реактивні літаки змінили панораму морських подорожей, але круїзні лайнери перетворилися на розкішні плавучі готелі, пропонуючи новий рівень комфорту та розваг [13].

Круїзні лайнери сьогодні є втіленням інновацій та комфорту, задовольняючи зростаючі очікування пасажирів. Однак, попри зусилля індустрії зі сталого розвитку, значна частина її політики зводиться лише до управління відходами та скорочення емісій, не вирішуючи широких екологічних та соціальних викликів. Відсутність інтегрованих стратегій управління призводить до відсутності загальної угоди щодо повних економічних, соціальних, культурних та екологічних впливів круїзного туризму [48-49]. Невирішені питання, такі як відвідування екологічно чутливих районів та вплив на місцеві громади, залишаються критичними та вимагають додаткових зусиль для гармонізації швидко висхідного попиту на круїзи з необхідністю збереження навколишнього середовища і досягнення цілей сталого розвитку [45].

Таким чином, від давніх комерційних маршрутів до сучасних розкішних лайнерів, круїзний туризм у Середземномор'ї продовжує бути символом розвитку та інновацій в галузі подорожей, підтримуючи свою історичну роль як центральний вузол між континентами та культурами.

2.2. Динаміка розвитку та сучасний стан круїзного туризму у Середземномор'ї.

Останні десятиліття принесли Середземномор'ю значне зростання у сфері круїзного туризму, яке стало можливим завдяки активному розвитку портової інфраструктури та модернізації існуючих терміналів. Цей регіон, відомий своїми живописними краєвидами та культурною спадщиною, стає все більш привабливим для міжнародних круїзних ліній, що прагнуть відповідати зростаючим вимогам сучасних мандрівників. Зусилля місцевих урядів та інвесторів спрямовані на те, щоб зробити порти як Барселона, Генуя та Малага здатними приймати великі круїзні лайнери, що в свою чергу стимулює економічне зростання та туристичний потік у регіоні [34, с. 22].

Останні роки стали свідками значного розвитку інфраструктури в портах Західного Середземномор'я, зосередженого на підвищенні їхньої пропускну здатності та покращенні управління потоками морського туризму. Інвестиції у будівництво нових терміналів та модернізація існуючих споруд є ключовими аспектами цієї динаміки [27].

Порт Генуї та Барселона інвестували мільйони євро у розширення та модернізацію своїх терміналів для забезпечення можливостей обслуговування великих сучасних круїзних суден [52].

У Генуї заплановано будівництво нового терміналу за €10 млн з причалом довжиною 340 метрів, що має розмістити великі круїзні лайнери. Водночас, у Барселоні компанія Costa Crociere ініціювала будівництво другого великого терміналу, щоб впоратися зі зростаючим потоком пасажирів. Протягом останніх

10 років кількість пасажирів, які відвідують Середземноморські порти, зросла на 163%, що підтверджує потенціал регіону як «Нового Карибського басейну». У 2009 році порти регіону обслужили приблизно 26 мільйонів пасажирів, а середня кількість пасажирів на захід у порт зросла з 830 до 1715 [52].

У 2011 рік принесе подальше зростання. Зокрема, плани Royal Caribbean передбачають збільшення своєї присутності в регіоні на 45% порівняно з 2010 роком, що включатиме 23 судна, 2,5 мільйона пасажирів та 865 заходів у порти. Аналогічно, Carnival Group планує збільшити свою присутність на 17% у 2011 році, що включатиме 51 судно, 4,3 мільйона пасажирів і 1724 портових заходи [52].

Окрім цього, Барселона та Малага активно працюють над створенням стратегічних баз для круїзних компаній, перетворюючи свої порти на основні ворота для міжнародних маршрутів. Ці заходи сприяють підвищенню їхньої ролі не лише як портів приписки, але й як основних транзитних хабів в регіоні. Нові термінали часто супроводжуються комерційними та культурними зонами, що підсилює загальну привабливість портів як туристичних напрямків. Малага, наприклад, розвиває новий термінал, який включає в себе комерційні простори та зони для відпочинку, стимулюючи місцеву економіку. Це розширення не лише підсилює туристичну інфраструктуру міста, але й створює нові можливості для залучення більшої кількості міжнародних відвідувачів.

Загальний тренд зростання і розвитку портової інфраструктури в Середземномор'ї підкреслює зусилля регіону щодо адаптації до збільшених обсягів круїзного туризму та виходу на новий рівень глобальної конкурентоспроможності. Ці зміни відбуваються у контексті ширшої стратегії залучення міжнародних туристів і сприяння економічному зростанню через туризм.

Таке динамічне зростання та розвиток також сигналізують про важливість круїзного туризму як каталізатора економічного розвитку, зокрема через створення робочих місць, збільшення місцевих доходів та розвиток супутніх секторів, таких як роздрібна торгівля, готельний бізнес і розважальні послуги.

За даними MedCruise, частка Середземномор'я у світовій круїзній пропозиції виросла з 11,65% у 2000 році до 18,25% у 2009 році, що є найбільшим приростом частки ринку у світі за цей період. На противагу цьому, Карибський басейн показав зниження своєї частки. Це зміщення акценту на Середземномор'я свідчить про стратегічне переорієнтування круїзних ліній на нові ринки з високим потенціалом розвитку [45].

Зокрема, в 2009 році середземноморські порти прийняли близько 26 мільйонів пасажирів, а середня кількість пасажирів на захід у порт зросла з 830 до 1715 осіб. Це свідчить про збільшення середнього розміру суден та ефективність портових операцій [47].

Прогнози на 2011 рік вказували на подальше зростання присутності круїзних ліній у регіоні. Очікувалося, що Royal Caribbean збільшить свою присутність на 45% в порівнянні з 2010 роком, запланувавши 23 судна, 2,5 мільйони пасажирів і 865 заходів у порти. Аналогічно, Carnival Group передбачало зростання на 17%, з 51 судном, 4,3 мільйонами пасажирів та 1724 портовими заходами [52].

Значний приріст туристичних потоків та збільшення розмірів суден сприяли реалізації численних міських та архітектурних інфраструктурних проектів, насамперед будівництва нових терміналів круїзних лайнерів. Це, у свою чергу, дало змогу місцевим владам ініціювати значні проекти «міської регенерації».

На основі даних MedCruise, географія круїзних потоків у 2010 році виявила, що Італія була лідером з кількістю пасажирів (7,6 мільйонів), за нею слідували Греція (6 мільйонів) і іспанське Середземномор'я з 5 мільйонами пасажирів. Велика частина цих пасажирів (12% у Іспанії) становили іноземні туристи [54].

Вище надана статистика є важливим свідченням того, як круїзний туризм стимулює економічне та соціальне зростання регіону, розширює можливості для міської розбудови і зміцнює взаємозв'язки між портами та містами Середземномор'я.

Важливим аспектом круїзного туризму в Середземномор'ї є його виражена сезонність (див. рис. 2.1). Аналіз даних за 2019 рік показує, що переважна

більшість круїзних подорожей (близько 75%) відбувається протягом шести місяців з травня по жовтень, демонструючи високу концентрацію діяльності в теплі місяці. Зимові місяці (січень, лютий та грудень) складають лише 7% від загального обсягу річних перевезень, що підкреслює виклики та можливості для розширення круїзної діяльності на цілорічну основу [54].

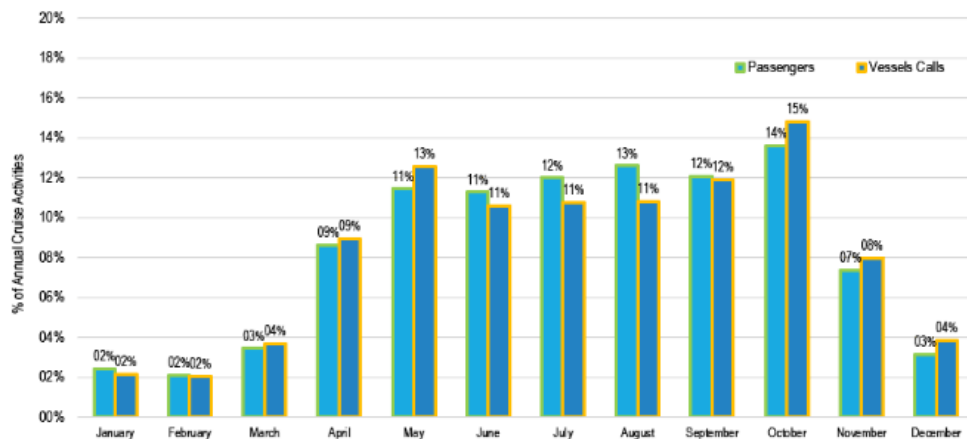

Рис. 2.1. Сезонність діяльності круїзних портів у Середземному морі та прилеглих морях 2019 [54]

Зимові місяці характеризуються меншою кількістю заходів суден, але кожен з них, в середньому, залучає більше пасажирів. Наприклад, у січні середня кількість пасажирів на дзвінок становить 2,314 осіб, що є найвищим показником у році. Це відображає менше число маршрутів, але більший вантажопідйомність суден, що використовуються в цей період [54].

Ця виражена сезонність вимагає від круїзних компаній та портових операторів специфічних стратегій для управління потоком туристів, оптимізації використання портових споруд та забезпечення якісного сервісу під час пік сезону, а також розробки привабливих пропозицій для низького сезону. Ініціативи, спрямовані на розширення круїзної активності протягом всього року, можуть включати в себе впровадження нових маршрутів, розробку спеціальних тематичних круїзів, а також підвищення ефективності та екологічної стійкості операцій в портах.

Сьогодні, круїзна індустрія є одним із найшвидше зростаючих сегментів світового туристичного ринку, з щорічним зростанням чисельності туристів на 3-5%. Круїзні компанії продовжують розширювати свої послуги, включаючи широкий спектр маршрутів та вищий рівень розваг, що робить круїзи доступними та привабливими для широкої аудиторії [41].

Середземномор'я не лише визначається своїми культурними та історичними пам'ятками, але й значними обсягами круїзного трафіку, як показано на карті розподілу круїзних пасажирів у 2019 році. Основні порти розташовані в трьох ключових регіонах: Західне Середземномор'я, Східне Середземномор'я та Адріатика. Кожен регіон має свою унікальність щодо круїзного ринку (див. рис. 2.2).

В Західному Середземномор'ї зосереджено найбільший обсяг круїзних перевезень, з портами як Барселона та Чивітавекк'я (Рим), які щороку обслуговують мільйони пасажирів. Барселона є лідером із більш ніж 3 мільйонами пасажирів на рік, тоді як Рим та Балеарські острови відповідальні за більше ніж 2 мільйони пасажирів [41].

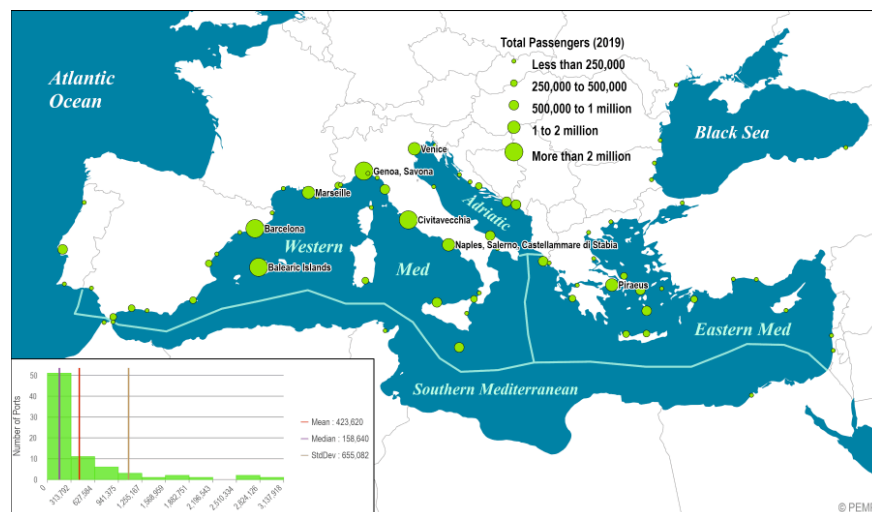

Рис. 2.2. Круїзні пасажирів, що відвідали Середземне море у 2019 р. [41]

Східне Середземномор'я та Адріатика, хоча й не настільки завантажені, проте пропонують унікальні культурні та історичні місця, що робить їх привабливими для тематичних круїзів. Порти, як Пірей (Греція), який є головним

воротами до грецьких островів, також відіграють важливу роль у регіональному круїзному ринку.

Сезонність круїзних операцій є важливим аспектом, з літом як піком сезону, коли відбувається більшість рейсів, тоді як зимові місяці показують значне зниження активності. Ця сезонність впливає на стратегії портів і круїзних ліній у плануванні маршрутів та маркетингу, що в свою чергу зумовлює потребу в інноваціях для приваблення туристів протягом всього року [41].

Карта на рис. 2.2 разом із включеними даними ефективно показує не тільки поточний стан круїзного ринку в Середземномор'ї, але й висвітлює потенційні можливості та виклики для розвитку галузі в майбутньому.

Середземноморський регіон залишається одним з ключових центрів світового круїзного туризму, пропонуючи різноманітні маршрути та високий рівень послуг. За даними глобального ринку круїзного туризму, океанські круїзи продовжують бути найпопулярнішим видом круїзів, становлячи найбільшу частку ринку у 2021 році та з очікуванням їх подальшого зростання до 2031 року. Важливо зазначити, що океанські круїзи часто включають маршрути по Середземномор'ю, що підтверджує стабільний інтерес до цього регіону [42].

Рис. 2.3. Ринок круїзного туризму [42]

На рис. 2.3 видно, що, незважаючи на загальний розвиток круїзних ліній, експедиційні та пригодницькі круїзи також зазнають значного зростання. Це

вказує на зміну уподобань пасажирів та пошук нових вражень, що може спонукати круїзні компанії до розширення пропозицій у цих сегментах.

Сучасний стан круїзного туризму у Середземномор'ї також характеризується високою концентрацією пасажирів у певні сезони року, особливо у літні місяці, коли відзначається пік активності. Порти, такі як Барселона, Венеція та Афіни, продовжують приваблювати мільйони туристів, що іноді призводить до перенасичення і необхідності регулювання потоків для запобігання негативному впливу на місцеве середовище та інфраструктуру [42].

Останніми роками спостерігається зміна глобальних трендів у круїзному туризмі, яка безпосередньо впливає на Середземноморський регіон. Зокрема, зростає попит на більш інклюзивні та екологічно стійкі варіанти відпочинку. Споживачі все більше цікавляться круїзами, що включають заходи на захист довкілля та культурну інтеграцію з місцевими громадами.

Круїзний туризм у Середземномор'ї продовжує розвиватися, пропонуючи нові можливості для економічного зростання та розвитку регіону. Проте важливо зберігати увагу на екологічному стані морських та прибережних територій, підтримуючи стале використання морських ресурсів.

Подальший розвиток круїзного туризму в Середземномор'ї невіддільно пов'язаний з модернізацією портової інфраструктури та покращенням умов обслуговування великих суден. Інвестиції в нові термінали та оновлення існуючих споруд дозволяють регіону адаптуватися до зростаючих обсягів морського туризму та відкривають нові перспективи для місцевих економік. Однак, з огляду на сучасні екологічні та соціальні виклики, круїзна індустрія також стикається з необхідністю імплементації сталих практик та стратегій, що мінімізують негативний вплив на природне середовище та місцеві громади. Враховуючи все це, майбутнє круїзного туризму в регіоні виглядає перспективним, але вимагає збалансованого підходу до розвитку, що враховує інтереси як туристів, так і місцевого населення.

2.3 Вплив пандемії COVID-19 на середземноморські круїзи: виклики та адаптація.

У 2021 році світ круїзного туризму зіткнувся з серйозними випробуваннями через пандемію COVID-19, яка внесла корективи у всі аспекти цієї галузі. Середземноморський регіон, як ключовий напрямок для круїзних ліній, зазнав особливо значних змін у зв'язку з новими обмеженнями та вимогами. Пандемія вимагала від круїзних компаній швидкої адаптації та інноваційних підходів до забезпечення безпеки пасажирів та екіпажу, а також до відновлення довіри клієнтів [39].

З кінця 2021 року Центр контролю та профілактики захворювань США (CDC) вніс круїзні лайнери до списку місць з високим ризиком зараження COVID-19, що спричинило додаткові труднощі для індустрії. Це рішення, що охоплювало понад 80 країн, включаючи значну частину Європи та Карибського басейну, було сприйнято як недооцінка зусиль круїзної індустрії, яка вже впровадила суворі санітарні протоколи, визнані одними з найефективніших у туристичній галузі [21].

Пандемія COVID-19 суттєво вплинула на багато секторів світової економіки, особливо на сектор подорожей та туризму. Через свою капіталомісткість і величезний ланцюжок поставок, круїзний туризм став одним із найбільш уразливих секторів.

Основні впливи пандемії на круїзний туризм:

1) Закриття портів і заборони на подорожі — введені з метою зупинки поширення вірусу, ці заходи призвели до майже повної зупинки круїзних операцій.

2) Соціальне дистанціювання і локдауни — запроваджені багатьма країнами, вони зменшили загальну кількість мандрівників, серйозно ускладнивши ситуацію для круїзних компаній.

3) Заборони на вхід круїзних лайнерів — багато країн тимчасово заборонили приймати круїзні судна, що додатково обмежило можливості для подорожей.

4) Значні операційні збитки — компанії зазнали великих фінансових втрат через зниження кількості пасажирів і доходів [42].

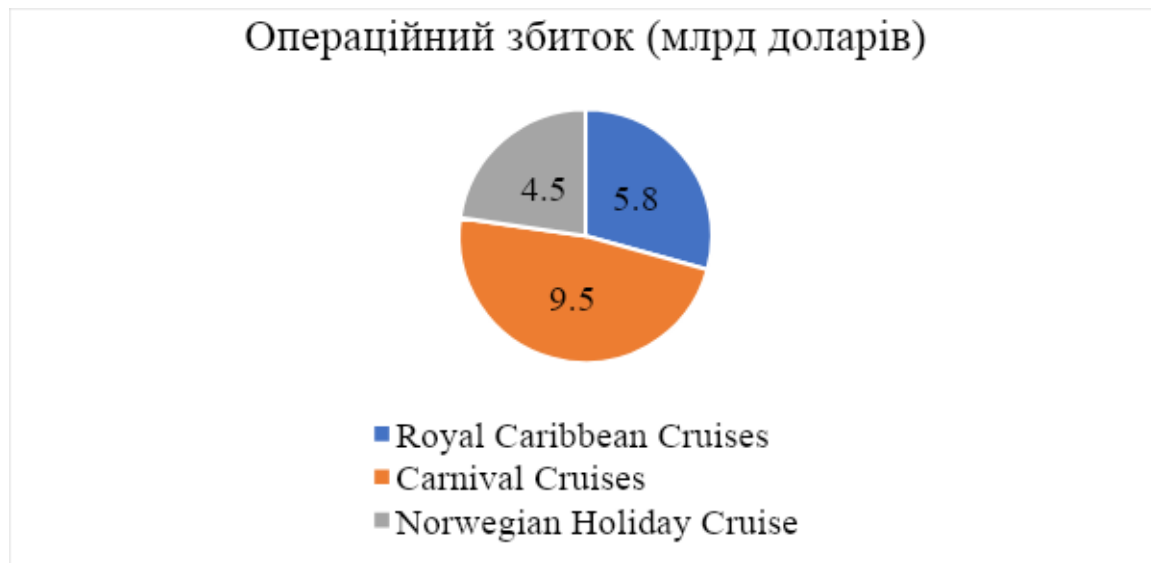

Рис. 2.4. Витрати великих круїзних компаній у 2020 році [42]

Крім того, світовий пасажиропотік в круїзній індустрії зменшився на 80.6%, що спричинило за собою величезні втрати доходів для всіх компаній, що працюють у секторі. Ці фактори колективно вплинули на структуру і майбутнє круїзної індустрії, потребуючи адаптації та нових підходів до управління ризиками і операціями.

Міжнародна асоціація круїзних лайнерів різко відреагувала на рішення CDC, підкреслюючи, що завдяки існуючим заходам безпеки, рівень зараження на круїзних суднах був нижчим, ніж у багатьох туристичних локаціях на суші

Проте заява Центру контролю знову викликала у галузі відчуття «дежавю», оскільки нагадала про попередні обмеження, які вже одного разу затримали відновлення круїзної діяльності в США. Ця ситуація змусила круїзні компанії вдаватися до більш активних дій з оборони своїх інтересів та прав пасажирів.

Поява штаму Омикрон і пов'язані з ним рішення урядів щодо закриття кордонів або введення нових вимог до тестування і карантину зробили додатковий вплив на індустрію. Особливо це торкнулося круїзних ліній, які планують маршрути через декілька країн, змушуючи їх постійно адаптуватися до змінюваних правил.

Однак, до кінця 2021 року круїзна індустрія продемонструвала значний прогрес, зокрема у впровадженні протоколів безпеки, які виявились надзвичайно ефективними. Згідно з даними, опублікованими Royal Caribbean Group, загальний коефіцієнт інфекційності на їхніх судах становив лише 0,03%, що є вражаючим свідченням ефективності вжитих заходів [42].

Пандемія COVID-19 кардинально змінила динаміку глобального круїзного туризму, спровокувавши різке уповільнення індустрії, яка до цього спостерігала стабільне зростання. Згідно з даними графіка, що демонструє глобальні перевезення круїзних пасажирів та темпи їх зростання з 1990– 2024 рік, кількість пасажирів у 2019 році сягнула майже 30 мільйонів (див. рис. 2.5) [46]. Проте, пандемія внесла корективи, суттєво зменшивши кількість пасажирів у 2020 та 2021 роках.

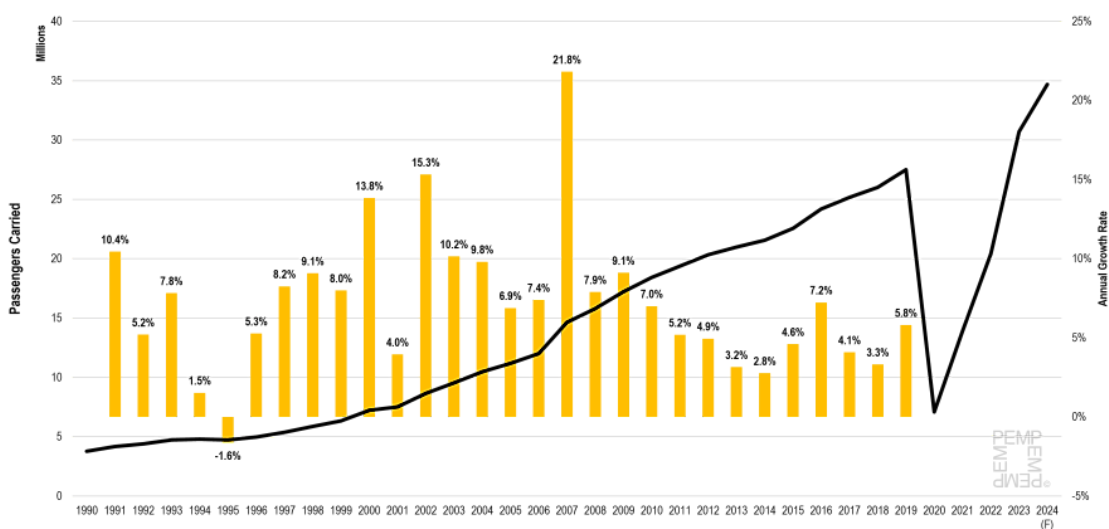

Рис. 2.4. Глобальні перевезення круїзних пасажирів та темпи зростання у 1990– 2024 рр. [46]

У 2020 році, коли пандемія досягла свого піку, глобальна круїзна індустрія зазнала значних втрат, оскільки кількість пасажирів знизилася приблизно на 75% порівняно з попереднім роком, що підкреслює глобальні обмеження на подорожі та зупинку круїзних операцій по всьому світу. Це стало найбільшим падінням в

історії круїзного судноплавства, що відображено чорною лінією на графіку, яка показує процентне зниження кількості пасажирів [46].

Відновлення почалося у 2021 році, коли кількість пасажирів злегка зросла, що свідчить про певні успіхи в боротьбі з пандемією та адаптації індустрії до нових реалій. Згідно з прогнозами, до 2023 року круїзний ринок має повернутися до попередніх рівнів і навіть перевищити їх, що ілюструє позитивні очікування на відновлення галузі [46].

Попри низку викликів, таких як нові вимоги до здоров'я та безпеки, обмеження на в'їзд у порти, та необхідність дотримання більш строгих санітарних норм, круїзна індустрія демонструє свою життєздатність та адаптивність. Прогнозоване зростання у 2024 році, яке вказує на збільшення кількості пасажирів та заповненості лайнерів, свідчить про оптимізм інвесторів та операторів щодо майбутнього круїзного туризму.

Ключовим елементом стратегії відновлення є інтеграція нових технологій та покращення протоколів безпеки, які дозволять забезпечити безпечні та комфортні умови для пасажирів. Це включає в себе використання передових систем очищення повітря, покращення систем фільтрації води, введення безконтактних технологій для мінімізації фізичного контакту, а також зміцнення медичних послуг на борту.

Криза, спричинена пандемією COVID-19, змусила круїзну індустрію в Середземномор'ї до глибокої самооцінки та інновацій у сфері безпеки і санітарії. Хоча виклики, викликані штамом Омикрон і рішеннями урядів, здавалися подекуди непереборними, реакція індустрії показала її здатність до швидкої адаптації і відновлення. Зусилля, спрямовані на забезпечення безпечного і здорового досвіду для пасажирів, дозволили поступово відновлювати довіру до круїзних подорожей, підкреслюючи важливість гнучкості та інновацій в умовах невизначеності.

2.4 Аналіз потреб та вподобань цільової аудиторії круїзного туризму в Середземномор'ї

Середземноморський регіон завжди був визначним напрямком для круїзного туризму, ваблячи туристів своїм багатим історичним спадком, культурною різноманітністю та вражаючими природними пейзажами. Розуміння вікового складу та вподобань пасажирів допомагає круїзним компаніям адаптувати свої послуги, щоб вони відповідали потребам різних груп пасажирів, що є критичним для успішного планування маршрутів та маркетингових стратегій. Аналіз цих тенденцій дозволяє краще зрозуміти, як формувати пропозиції, що резонують з цільовими аудиторіями, забезпечуючи їм незабутній відпочинок та відповідність їхнім унікальним інтересам.

Аналіз вікового складу пасажирів круїзних лайнерів виявляє значні тенденції, які круїзні компанії повинні враховувати при плануванні своїх маршрутів та послуг.

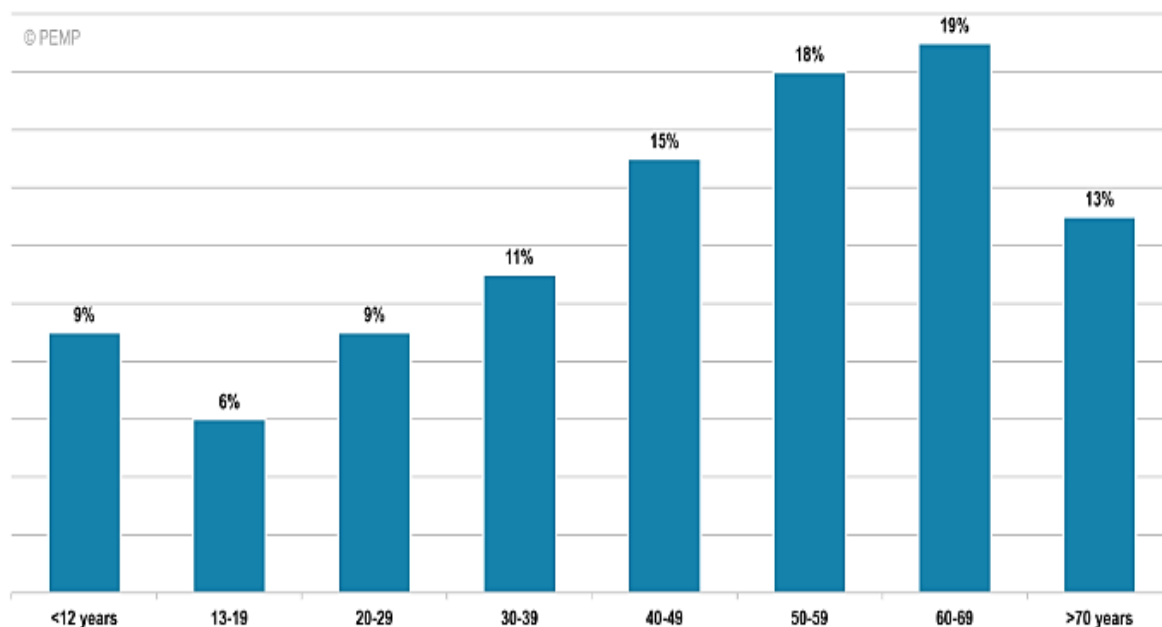

Рис. 2.5. Середня вікова група круїзних пасажирів [37]

Згідно з останніми дослідженнями, основні вікові групи розподіляються наступним чином:

- Від 40 до 49 років (18%) група демонструє найвищий попит на круїзні подорожі. Ці пасажери зазвичай перебувають на піку своєї кар'єри та шукають способи відпочинку та відновлення.
- Від 50 до 59 років (19%) дана категорія також активно бере участь у круїзних подорожах, бажаючи інвестувати у власне дозвілля.
- Молодь від 20 до 29 років (9%) згідно з прогнозами, цей сегмент покаже найшвидше зростання протягом наступних декількох років. Круїзні компанії активно залучають молодь, розширюючи спектр розваг та активності на борту [37].

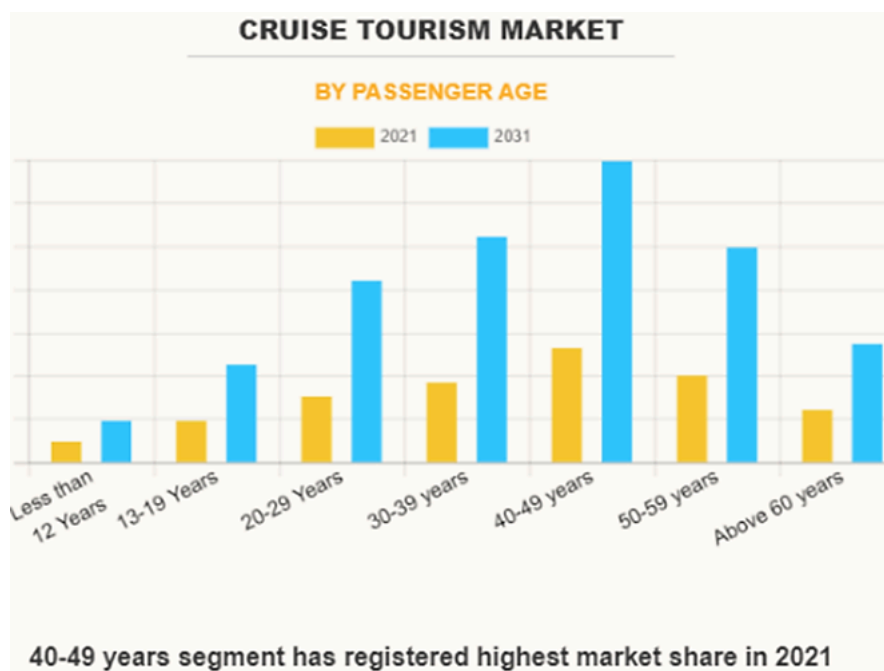

Рис. 2.6. Ринок круїзного туризму за віком пасажера [42]

Вікова група 40-49 років - це лідери круїзного ринку, займаючи найбільший сегмент ринку у 2021 році, є основним водієм попиту на круїзні подорожі. Більшість з них вибирають круїзи як спосіб перерви у кар'єрі, прагнучи нових вражень та відпочинку від повсякденного стресу. Круїзні компанії повинні зосередитись на тому, щоб пропонувати унікальні та екзотичні маршрути, що відповідають бажанням цієї групи на пригоди та релаксацію [42].

Значне збільшення інтересу до круїзів серед молоді та сімей з дітьми змушує операторів розширювати свої послуги, адаптуючи їх до потреб активного відпочинку та сімейних розваг. Важливо пропонувати не лише традиційні культурні екскурсії, але й більше активних та пригодницьких заходів.

Круїзні лінії повинні враховувати ці тенденції, щоб адаптувати свої пропозиції до змін у віковому складі та вподобаннях своєї аудиторії. Посилення уваги на екологічність, технологічність та індивідуалізацію пропозицій допоможе залучити нових клієнтів та утримати інтерес існуючих.

Середземноморські порти відомі своєю привабливістю для круїзних ліній, завдяки культурній багатоманітності, історичним пам'ятками та сучасній інфраструктурі. Деякі з найбільш відомих портів включають:

– Барселона, відома своїми модерністськими пам'ятками, такими як творіння Гауді, Барселона приваблює круїзні судна завдяки своїй великій культурній спадщині та великому вибору розваг.

– Венеція - є ключовим для круїзних ліній через свою унікальну архітектуру та романтичну атмосферу. Незважаючи на проблеми з затопленням і збільшенням обмежень для круїзних суден, Венеція залишається важливою зупинкою.

– Туніс та Єгипет - тут приваблюють туристів, зацікавлених в історії та археології, з можливістю відвідування таких місць, як Карфаген та піраміди.

Круїзи по Середземному морю пропонують унікальний досвід подорожі, занурюючи вас у світ історії, культури та природної краси. Проте, як і будь-яка подорож, вони мають свої плюси та мінуси (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Плюси та мінуси круїзу по Середземному морю [8;20]

Плюси круїзу	Мінуси круїзу
Відвідання місць з історичним значенням, таких як Колізей в Римі або античні руїни Греції.	Деякі місця, як Венеція або Дубровник, можуть бути переповнені туристами, особливо в піковий сезон.

Скуштування автентичних страв та відчуття місцевого колориту країн, від італійського до грецького.	Час, проведений на борту круїзного лайнера, може зменшити можливість повного поглиблення в культурі.
Витрати на їжу, транспорт та розваги зазвичай включені у вартість круїзу.	Вартість додаткових екскурсій, особливо приватних, може значно збільшити загальну вартість подорожі.

Середземноморські порти, такі як Барселона, Рим (Цивітавеккія) і Афіни (Пірей), відіграють ключову роль у круїзному туризмі, пропонуючи легкий доступ до світових культурних пам'яток. Ці порти є популярними точками на маршрутах круїзних ліній завдяки їх розвиненій інфраструктурі та багатому історичному спадку, що забезпечує незабутні одноденні екскурсії.

Сезонність впливає на попит, найвища активність спостерігається влітку, в той час як весна та осінь пропонують більш спокійний відпочинок. Зі збільшенням кількості екологічно обізнаних туристів, багато круїзних компаній інтегрують зелені технології, такі як використання більш чистого палива і програми рециклінгу, для мінімізації свого впливу на довкілля.

Оптимальний час для відвідування Середземномор'я залежить від переваг щодо погоди та активності туристів:

- Жовтень, ідеальний для тих, хто вважає за краще теплу, але не спекотну погоду та менші натовпи.
- Літо, як зазвичай це пік туристичного сезону, ідеально для любителів відпочинку на пляжі та сонячних днів.
- Від листопада до квітня, менш популярний через сезон дощів; менше туристів [18].

Обравши оптимальний час та врахувавши всі важливі аспекти планування, туристи зможуть забезпечити собі комфортну і насичену подорож.

Планування круїзу по Середземному морю може стати захоплюючою пригодою, яка відкриє перед вами велич історичних ландшафтів та сучасних міст. Ось кілька порад від туристів, які допоможуть максимально збагатити досвід.

Дослідження культурних норм і звичаїв кожної країни, яку можна відвідати, допоможе уникнути непорозумінь і показати повагу до місцевих жителів. Завжди мати страховку для невідкладних медичних ситуацій — важливий аспект безпечних подорожей.

Таблиця 2.2

Поради для планування круїзу по Середземному морю [18]

Категорія	Деталі
Маршрут	Вибір маршруту залежить від вашого особистого інтересу. Зверніть увагу на круїзи, що зосереджуються на конкретних регіонах, таких як Західне або Східне Середземномор'я.
Погода	Весна та осінь пропонують приємну погоду з меншою кількістю туристів. Літо ідеально для любителів сонця та морських ванн. Взимку можливі дощі та холод.
Документи	Переконайтеся, що у вас є всі необхідні подорожні документи, включаючи паспорт, візи (якщо потрібно), круїзні квитки.
Валюта	Важливо мати місцеву валюту для кожного порту, який ви плануєте відвідати, а також кредитні картки.
Екскурсії	Розгляньте пропозиції берегових екскурсій від круїзної компанії або плануйте самостійні екскурсії. Популярні заходи включають історичні тури, кулінарні майстер-класи, винні тури.
Культурний етикет та здоров'я	Ознайомтеся з культурними нормами і звичаями країн, які відвідуєте. Майте страховку для невідкладних медичних ситуацій.

Вивчення потреб та вподобань пасажирів круїзного туризму в Середземномор'ї підкреслює важливість гнучкості та інновацій у підходах до круїзного планування. Сучасні тренди вказують на зміни у віковому складі пасажирів, з ростом попиту серед молоді та зміщенням інтересів середнього віку до більш активного та пригодницького відпочинку. Круїзні лінії, що відповідають цим змінам через індивідуалізовані маршрути, увагу до екологічної стійкості та

впровадження технологічних інновацій, зможуть успішно залучати нові сегменти ринку і зберігати лояльність існуючих клієнтів. Середземноморські порти, такі як Барселона, Венеція та інші, продовжують бути ключовими у цьому контексті, надаючи не лише доступ до культурних та історичних скарбів, але й використовуючи сучасні технології для підвищення якості послуг та задоволення потреб різноманітних туристичних груп.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА ПРОСУВАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ КРУЇЗІВ У СЕРЕДЗЕМНОМОР'І

3.1 Розробка маршрутів історико-культурних круїзів: критерії та підходи

Розробка маршрутів для історико-культурних круїзів у Середземномор'ї вимагає врахування глибокого розуміння багатой культурної спадщини, історії, природних особливостей регіону, а також унікальних очікувань та потреб цільової аудиторії. Маршрути мають поєднувати різноманітні визначні пам'ятки різних країн і міст, пропонуючи пасажирам неповторні враження.

Круїзи історико-культурного характеру приваблюють різні вікові групи, але особливо активні учасники — це вікова категорія від 45 до 65 років. Ці особи часто мають вищий рівень доходу, більше вільного часу та виражений інтерес до культурного збагачення. Вони цінують комфорт, історичну освіту та глибокі культурні занурення. Така аудиторія віддає перевагу круїзам, які включають відвідування визначних історичних місць, музеїв, археологічних розкопок та участь у культурних заходах, таких як музичні фестивалі, виставки і майстер-класи. Вони також цінують можливості для активного відпочинку, такі як піші та велосипедні екскурсії [27].

Туристи, які обирають історико-культурні круїзи, часто мають освіту та глибокий інтерес до історії. Вони шукають поглибленого розуміння історії регіону через інтерактивні лекції, зустрічі з експертами і освітні тури.

Круїз «Шляхом стародавніх цивілізацій»

Круїз триває протягом 12-ти днів, та охоплює пригоду по культурно насичених маршрутах Середземномор'я, починаючи свій шлях з історичних Афінів, Греція. Цей круїз забезпечить глибоке занурення у світ древніх історій і сучасних відкриттів.

Рис. 3.1. Круїз Афінами (Греція) [3-5;29]

Подорож обіцяє не тільки відвідування світових культурних спадщини, але й можливість відчутти на власні смаки і звуки кожного регіону через кулінарні дослідження та мистецькі заходи.

Таблиця 3.1

Опис маршруту (складено автором *на основі [3-5;29]*)

Пункт призначення	Основні атракції	Особливості	Культурні враження
Афіни, Греція	Акрополь, Новий археологічний музей Акрополя, історичний район Плака	Вечеря у традиційних тавернах з вином і сиртакі, майстер-класи з грецької кухні	Лекції та презентації про історичну спадщину Греції
Санторіні, Греція	На острові Санторіні, у селищі Оія, вражають білі купольні церкви; у Фірі можна насолодитися	Винні тури з дегустацією вулканічних вин, круїзи на яхті біля калдери вулкану	Знайомство з унікальною архітектурою та виноробством

	видом на сонцезахід, а в Акротирі відвідати археологічний музей.		
Крит, Греція	Палац Кноссос, археологічний музей у Іракліоні	Експерсії в оливковій гаї, дегустації оливкової олії та місцевих сирів	Глибоке занурення в міфологію та історію Криту
Родос, Греція	Старе місто Родос, фортеці й музей лицарів, долина метеликів	Середньовічні лицарські ігри та фестивалі, яхтинг і водні види спорту на березі моря	Відвідування історичних фортець та замків
Кіпр	Археологічний парк у Пафосі, Царські гробниці, мозаїки Пафоса	Відвідування виноробень і дегустації кіпрського вина, культурні вистави з традиційним танцем та музикою	Експерсії по археологічних пам'ятках з розглядом античних мозаїк

На борту лайнера можливі проведення лекцій та презентації, які розкривають історичну та культурну спадщину відвідуваних місць.

Кожна експерсія супроводжується кваліфікованими гідями, які знають історію, археологію та культурні особливості регіону.

Даний маршрут круїзу створений для забезпечення пасажиром глибокого занурення у історичну та культурну спадщину Середземномор'я, пропонуючи неповторні враження в кожному порту зупинки.

Пасажири круїзу «Шляхом стародавніх цивілізацій» відвідають кожне з цих захоплюючих місць. Експерсійні програми плануються таким чином, щоб максимально збагатити досвід пасажирів, надаючи їм можливість не просто бачити, а й відчувати історію через особистісний контакт із культурою та традиціями кожного регіону. В Афінах пасажири підуть слідами давніх філософів, у Санторіні відчують романтику легендарних заходів сонця, на Криті

доторкнуться до міфів та загадок Міносської цивілізації, у Родосі зазирнуть у світ середньовічних лицарів, а на Кіпрі зануряться в багатства стародавнього арт-світу [29].

Круїз «Імперська спадщина»

Поглибтеся в історію та культуру з круїзом «Імперська спадщина», який пройде через деякі з найвражаючих місць Середземномор'я. Ця подорож забезпечить вам незабутні враження від відвідування античних руїн, відомих археологічних пам'яток та культурних перлин.

Таблиця 3.2

Опис маршруту (складено автором *на основі* [22;29])

Пункт призначення	Основні атракції	Особливості	Культурні враження
Стамбул, Туреччина	Собор Святої Софії, Палац Топкапи, Блакитна мечеть	Частування кавою та солодоцями у кафе біля Босфору, відвідування базарів	Лекції про вплив Османської імперії на сучасний світ
Ефес, Туреччина	Руїни стародавнього міста, Бібліотека Цельса, Театр	Пішохідні тури по археологічних розкопках, фотосесії біля античних руїн	Занурення в історію Давньої Греції і Римської імперії
Пергам, Туреччина	Античні археологічні розкопки, храми та театр	Відвідування медичного центру асклепійон, де колись лікувався Гіппократ	Вивчення впливу грецької культури на римську архітектуру
Олександрія, Єгипет	Бібліотека Олександрія, фортеця Кайт-Бей, стовп Помпея	Круїзи по Нілу, дегустація єгипетської кухні в місцевих ресторанах	Лекції про вплив Єгипетської культури на грецькі та римські імперії
Рим, Італія	Колізей, Римський форум, Ватикан	Прогулянка історичним центром Рима, відвідування Ватиканських музеїв	Глибоке занурення в історію Римської імперії та її вплив на Європу

Під час цього захоплюючого круїзу можна отримати не лише можливість насолодитися захоплюючими краєвидами та архітектурою, але й поглибити свої

знання про культурний та історичний контекст кожного відвіданого місця. Ось кілька аспектів, які роблять цей круїз особливим:

1) Під час перебування на борту лайнера відпочиваючі матимуть можливість взяти участь у цікавих лекціях та презентаціях, що розкриють історичну спадщину кожного відвіданого місця. Від античності до середньовіччя, ви дізнаєтесь про кожен епоху та її вплив на сучасний світ.

2) Кожна екскурсія супроводжується досвідченими гідями, які мають глибокі знання про історію та культурні особливості кожного регіону. Вони допоможуть зрозуміти кожен камінь, кожен арку та кожен легенду, що переплелися з історією цих місць.

3) Маршрут даного круїзу ретельно планується так, щоб кожен пасажир отримав не лише унікальну можливість відвідати історичні пам'ятки, але й був залучений до сучасного культурного життя регіонів. Це включає участь у фестивалях, мистецьких подіях, дегустаціях страв місцевої кухні та багато іншого.

Приготуйтеся вирушити в захоплюючу подорож у минуле та сучасність, де історія розкриває свої таємниці, а культури змішуються, створюючи неповторну симфонію вражень. Круїз «Імперська спадщина», її кожен порт призначення - це нова сторінка величної історії, а кожна екскурсія - це шанс пізнати найважливіші аспекти культурного спадку людства. Подорож починається в мальовничому Стамбулі, переливається через археологічні розкопки давніх Ефеса та Пергаму, занурюється в багатства Олександрії та завершується в вічному місті Римі [22].

1. Величність і духовність Стамбула, де сходяться Схід і Захід, перш ніж вирушати в свою епічну подорож, ми відвідаємо Собор Святої Софії - колись величаву церкву, потім мечеть, а нині музей. Тут туристи зможуть відчувати дух столітніх історичних перетворень. Після цього спробувати турецьку каву та солодощі в кафе біля Босфору, де час зачинив свої ворота, а історія створюється на очах. Перед тим, як покинути місто, також можна відвідати базари, де запашні спеції, розкішні килими та витвори мистецтва дарують вам неповторне враження.

2. Далі можна зануритися в часи Давньої Греції, ступивши на територію древнього міста Ефес. Перед вами розкриється кам'яне свідectво величч

цивілізації, Бібліотека Цельса здатна поринути вас в свої безмежні знання, а Театр вразить своєю величчю та архітектурою. Пішохідні тури по археологічних розкопках стануть справжнім відкриттям, а фотосесії біля античних руїн залишать незабутні враження.

3. У Пергамі знаходиться не лише славний Театр, але й дивовижний медичний центр асклепійон. Пориньте в історію цього міста, де лікувалися великі філософи, а легендарний Гіппократ мав свою практику. Тут можливо, вивчити вплив грецької культури на римську архітектуру та відчути дух давніх часів, який все ще залишається живим в цих мальовничих куточках [29].

4. Тепер туристи можуть підкорити серце величного міста Олександрія, де кожний камінь має свою історію. Бібліотека Олександрія, що славиться своєю давньою мудрістю, та фортеця Кайт-Бей, що спостерігала за тисячолітнім розвитком, запрошують вас у світ знань та мистецтва. На цьому етапі круїзу відвідувачів чекають незабутні круїзи по Нілу, ароматні смаколики єгипетської кухні та лекції про вплив цієї великої культури на імперії минулих епох.

5. Завершує нашу подорож у велич Римської імперії. Ми почнемо з Колізею, де туристи зможуть відчути дух боротьби древніх гладіаторів, продовжити свій шлях до Римського форуму, де прогулюйтеся серед руїн історії. Закінчення даної подорожі відбудеться у Ватикані, де кожна стіна, кожен шедевр мистецтва, розповість про свою неповторну історію. Відчуйте всю магію та велич Римської імперії, яка доторкнеться до кожного, в кожному вигляді цього величного міста.

Цей круїз пропонує незабутню можливість не лише побачити світові чудеса, але й відчути їх, зануритися в культурний багатство та історію, яка оживає перед вашими очима.

Рис. 3.2. Круїз Стумбулом (Туреччиною) [29]

Такий маршрутний круїзу ідеально підходить для тих, хто прагне відкрити для себе історичні переплетення культур, що формували Середземномор'я, відчувати атмосферу давнини та збагатити свій досвід унікальними враженнями.

Круїз «Середземноморське відкриття»

Круїз «Середземноморське відкриття» (Італія, Франція та Іспанія) на лайнері MSC Seaview це справжня пригода для тих, хто захоплюється історією, культурою та природою. Протягом 7 ночей, пасажери відвідають найвидатніші порти та міста, що мають унікальне історичне значення та культурні особливості.

Рис. 3.3. Круїз «Середземноморське відкриття (Італія, Франція та Іспанія)»

Маршрут: Civitavecchia (Rome), Italy - Palma de Mallorca (Baleari Is.), Spain - Барселона, Іспанія - Cannes (Cote d Azur), France - Genoa (Portofino), Italy - La Spezia (Cinque Terre), Italy - Civitavecchia (Rome), Italy.

Чивитавекья (Рим), Італія — місце старту та завершення круїзу. Рим — місто з тисячолітньою історією, домівка колосальних пам'яток, таких як Колізей, Римський форум, і, звісно, Ватикан. Пасажири можуть провести день, досліджуючи древні руїни, насолоджуючись італійською кухнею або шопінгом в бутиках.

Пальма де Мальорка, Іспанія — острів Майорка відомий своїми бірюзовими бухтами та сосновими лісами. Пальма, столиця острова, славиться своїм величезним собором, старовинним замком Белвер та жвавими вуличками з численними кафе і магазинами.

Барселона, Іспанія — місто є синонімом креативності, відоме завдяки архітектурі Антоніо Гауді, включаючи Саграда Фамілія та парк Гуель. Барселона також пропонує відмінні музеї, ринки, такі як La Boqueria, і пляжі поруч з центром міста.

Канни, Франція — знамениті світські розваги та кінофестивалі, Канни також пропонують відвідувачам красиві пляжі та ексклюзивні бутики. Це чудове місце для насолоди життям на Лазурному Березі [22].

Генуя (Портофіно), Італія — Генуя, з її багатою морською історією та архітектурою, є воротами до чарівного Портофіно, місця з казковими видами, розкішними яхтами та вишуканими ресторанами.

Ла Спеція (Чинкве Терре), Італія — з Ла Спеції можна відправитися в Чинкве Терре, п'ять мальовничих сел, які сполучені стежками та залізницею. Цей район відомий своїми кольоровими будинками, виноградниками та захоплюючими видами на узбережжя.

MSC Seaview відомий своїм дизайном, який максимально наближає пасажирів до моря. На борту є численні розваги та відпочинкові зони:

- Променад навколо лайнера, де можна гуляти, насолоджуючись видами на море.

- Аквапарк із захоплюючими водними гірками.
- MSC Yacht Club — «корабель у кораблі», що пропонує розкішні сьютти, приватний басейн і ресторани.
- MSC Aurea Spa — спа-центр із традиційними та інноваційними процедурами для релаксації та оздоровлення.

Кожен порт відвідування на цьому маршруті пропонує унікальні культурні та історичні враження, а також можливості для активного відпочинку і розваг. Такий круїз ідеально підходить для тих, хто бажає зануритись у медітеранську культуру і насолодитися красою та розмаїттям Середземномор'я.

3.2 Маркетингові стратегії просування круїзних турів у Середземномор'ї

Середземномор'я завжди приваблювало мандрівників своїми культурними скарбами, чарівними пейзажами та багатим історичним минулим. Для ефективного просування круїзних турів у цьому регіоні необхідно розробити комплексні маркетингові стратегії, які задовольняють вимоги динамічного і конкурентного ринку туризму.

Перший крок у створенні ефективної маркетингової стратегії — глибоке розуміння цільової аудиторії. Важливо ідентифікувати основні сегменти ринку, їхні уподобання та мотивацію для вибору круїзного туру.

Для успішного розроблення маркетингових стратегій, важливо розуміти різноманітність цільових аудиторій, що зацікавлені в круїзних турах Середземномор'я. Наступна табл. 3.3 демонструє ключові сегменти ринку з деталями їх основних інтересів та вікових категорій, що дозволяє більш точно налаштовувати маркетингові кампанії.

Сегменти ринку круїзних турів у Середземномор'ї (складено автором *на основі [34-36]*)

Сегмент аудиторії та вікова категорія	Відсоток від загальної кількості клієнтів	Основні інтереси
Сім'ї з дітьми 30-45	5-10%	Розваги, освітні програми
Молоді мандрівники 18-29	25%	Активний відпочинок, пригоди
Літні туристи 60+	25-45%	Комфорт, культурні екскурсії
Культурні мандрівники 30-50	25%	Історичні та культурні пам'ятки

Дані підкреслюють необхідність розробки персоналізованих пропозицій, які відповідають унікальним потребам та інтересам кожного з цих сегментів, забезпечуючи високий рівень задоволення від подорожі.

Розробка унікальних маршрутів, що виділяються на фоні стандартних пропозицій, є ключовим елементом привабливості круїзу. Це включає не тільки відомі місця, але й менш вивчені, але не менш захоплюючі локації.

Таблиця 3.4

Аналіз конкурентних переваг (складено автором *на основі [33;36]*)

Перевага	Опис
Унікальні маршрути	Маршрути, що включають відвідування унікальних місць, не включених до стандартних турів
Висока якість обслуговування	Надання персоналізованих послуг, висока якість кают та харчування
Культурні програми	Організація тематичних вечорів, лекцій та майстер-класів з місцевої культури

Всі вище надані переваги не тільки сприяють залученню нових клієнтів, але й сприяють підвищенню лояльності існуючих клієнтів, оскільки вони відчують унікальність та високий рівень сервісу наших круїзів.

Використання цифрових каналів для просування продуктів є невід'ємною частиною сучасного маркетингу. Особливу увагу слід приділити соціальним медіа,

контент-маркетингу, SEO, та електронним розсилкам, щоб залучити і зацікавити потенційних клієнтів.

Розвиток партнерських відносин з авіакомпаніями, готелями, місцевими культурними установами може значно підвищити привабливість пропозицій та сприяти створенню комплексних туристичних продуктів. Крім того, активна участь у програмах зі збереження культурної спадщини та захисту навколишнього середовища дозволяє підкреслити соціальну відповідальність бренду і збільшити лояльність клієнтів.

Ці маркетингові стратегії дозволяють не тільки ефективно просувати круїзні тури в Середземномор'ї, але й гарантувати високий рівень задоволення клієнтів, що сприятиме подальшим рекомендаціям та повторним візитам.

Для приваблення різних сегментів аудиторії використовується гнучка система знижок, що включає спеціальні пропозиції для ранніх бронювань, групові знижки та програми лояльності. Цінова стратегія є ключовою в розробці пропозицій, що забезпечують баланс між доступністю та якістю.

Таблиця 3.4

Приклади цінових стратегій [50;53]

Пропозиція	Знижка
Раннє бронювання	6-10%
Групові знижки	До 10%
Програма лояльності	5%

Застосування цих цінових стратегій дозволяє привабити широкий спектр клієнтів, підвищуючи їх зацікавленість в наших круїзах за рахунок гнучкості та вигідності пропозицій.

Важливим інструментом є онлайн-просування через соціальні мережі, співпрацю з популярними тревел-блогерами та створення змістовного контенту на власному сайті, що дозволяє підвищити видимість круїзів та залучити потенційних клієнтів.

Співпраця з місцевими партнерами та залучення до екологічних ініціатив допомагає не тільки підвищити інтерес до круїзів, але й сприяє позитивному іміджу компанії.

Екологічна відповідальність стає все більш важливою для сучасних споживачів, особливо в туристичній індустрії. Наші круїзи не лише надають незабутні враження, але й активно сприяють збереженню навколишнього середовища. Нижче представлено % підтримку наших клієнтів щодо різних екологічних ініціатив, що впроваджуються в рамках наших турів.

Рис. 3.4. Екологічні ініціативи [7;33]

Дані свідчать про високу зацікавленість наших клієнтів у екологічних практиках, що вказує на важливість продовження впровадження стійких методів у наші круїзні програми. Наші зусилля не лише зменшують вплив на довкілля, але й підвищують привабливість наших круїзів для екологічно свідомих туристів.

В контексті постійно розвиваючогося та висококонкурентного туристичного ринку, ефективне просування круїзних турів у Середземномор'ї вимагає багатогранного підходу до маркетингових стратегій. Глибоке розуміння цільової аудиторії та її потреб, розробка унікальних і привабливих маршрутів, гнучкі цінові стратегії, ефективне використання цифрових каналів, а також відповідальність перед суспільством та довкіллям є ключовими для досягнення успіху в цьому напрямку.

Аналіз цільових сегментів, зокрема сімей з дітьми, молодих мандрівників, літніх туристів та культурних мандрівників, допомагає в розробці персоналізованих пропозицій, що відповідають конкретним очікуванням кожної групи. Крім того, врахування екологічних трендів та залучення до стійкого розвитку дозволяють не тільки покращувати репутацію компанії, але й відповідати глобальним вимогам сучасного туриста.

Узагальнено, успіх у просуванні круїзних турів у Середземномор'ї залежить від здатності інтегрувати розмаїття маркетингових ініціатив, що включають в себе інновації у продуктивій пропозиції, акцент на цифровій присутності та активне залучення в соціальні та екологічні проекти. Такий підхід не лише сприяє зростанню кількості бронювань, але й формує високу вірність бренду серед подорожуючих.

3.3 Оцінка ефективності та перспективи розвитку історико-культурних круїзів.

Історико-культурні круїзи у Середземномор'ї є унікальною нішею, яка поєднує туристичний інтерес із глибоким зануренням у культурну спадщину регіону. Оцінювання ефективності круїзних турів у Середземномор'ї проводиться через систематичне опитування клієнтів, яке охоплює такі аспекти як якість культурних програм, комфортабельність проживання та загальні враження від подорожі.

Історико-культурні круїзи у Середземномор'ї представляють унікальну можливість для туристів не лише насолодитися прекрасними краєвидами, але й глибоко зануритися в багату історію та культуру регіону. Для оцінки ефективності таких круїзів необхідно враховувати низку критеріїв, які дозволяють виміряти успішність маршрутів, рівень задоволеності туристів і вплив на регіон. У табл. 3.5 нижче представлені основні критерії і їхні кількісні показники, що використовуються для аналізу ефективності історико-культурних круїзів.

Таблиця 3.5

Критерії та показники ефективності історико-культурних круїзів у Середземномор'ї (складено автором *на основі* [33-34;46]))

Критерій	Опис оцінки	Показники ефективності
Задоволеність клієнтів	Оцінка вражень і задоволення туристів	Рівень задоволеності, рейтинг послуг
Економічний вплив	Вплив круїзу на місцеву економіку	Доходи від туризму, створення робочих місць
Повторні відвідини	Аналіз повернення туристів	% повторних клієнтів
Збір та аналіз відгуків	Аналіз позитивних і негативних відгуків	Кількість і якість відгуків, або SWOT-аналіз
Культурна значущість	Вплив на культурну спадщину	Кількість відвіданих історичних місць
Екологічний вплив	Оцінка впливу на довкілля	Рівень екологічних показників

Сучасні дані показують високий рівень задоволеності серед клієнтів: середній бал задоволеності складає 4,5 з 5, тобто 92% клієнтів рекомендували б круїз іншим, що свідчить про успішність наших програм і сервісів [8;46].

Економічний вплив круїзів також є доволі значним, доходи від туризму на один круїз досягають €1 мільйона, а кількість нових робочих місць становить близько 200. Це підкреслює важливість круїзної індустрії для місцевої економіки [21;42-43].

Заповнюваність круїзів є важливим показником для оцінки популярності маршрутів і ефективності наших маркетингових заходів. Наразі середня заповнюваність круїзів становить 85%, що свідчить про стабільний попит. Крім того, частка повторних бронювань досягає 30%, що підкреслює високу лояльність клієнтів [18;22].

Аналіз відгуків туристів показав, що за останній рік було зібрано понад 200 відгуків, 80% з яких були позитивними [21;23]. Це дозволяє виявляти та оперативно вирішувати проблемні питання, забезпечуючи високу якість обслуговування.

Наведені критерії дозволяють здійснити всебічну оцінку історико-культурних круїзів з різних точок зору. Високий рівень задоволеності клієнтів та значний економічний вплив свідчать про успішність маршрутів та їх популярність серед туристів. Частка повторних відвідувань і позитивні відгуки підкреслюють лояльність клієнтів та якість наданих послуг.

Культурна значущість круїзів підтверджується кількістю відвіданих історичних місць, що сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини регіону. Екологічні заходи, такі як скорочення викидів та переробка сміття, підкреслюють нашу відповідальність перед довкіллям і підтримують сталий розвиток круїзної індустрії.

Цей підхід дозволяє не тільки оцінювати поточний стан і перспективи розвитку круїзів, але й виявляти області для покращення. Розширення культурних програм, розвиток нових маршрутів та впровадження сучасних технологій сприятимуть подальшому зростанню популярності історико-культурних круїзів у Середземномор'ї.

Перспективи розвитку історико-культурних круїзів у Середземномор'ї дуже обнадійливі, з огляду на зацікавленість мандрівників у глибшому вивченні культурного та історичного багатства регіону. Розширення культурних програм, таких як вечори тематичних лекцій, майстер-класів, дозволить залучити більшу кількість туристів, зацікавлених у культурному збагаченні (див. табл. 3.6). Важливим кроком є також посилення цифрового маркетингу, що включає активнішу присутність у соціальних мережах, співпрацю з впливовими блогерами, що зможе підвищити видимість круїзів та залучити нові аудиторії.

Таблиця 3. 6

Перспективи розвитку (складено автором *на основі [32-33;36]*)

Напрямок розвитку	Деталі
Розширення географії маршрутів	Додавання нових, мало досліджених локацій, які можуть привабити туристів, зокрема віддалені культурні та історичні місця.

Індивідуалізація пропозицій	Створення більш персоналізованих турів з врахуванням специфічних інтересів різних вікових груп, включно з сімейними пакетами та молодіжними пригодами.
Залучення через новітні технології	Використання віртуальної реальності для створення інтерактивних VR-екскурсій до історичних місць, спрямованих на залучення молодшого покоління.
Соціальна та екологічна відповідальність	Посилення програм зі збереження культурної спадщини та ініціатив, які зменшують вплив круїзної індустрії на довкілля, зокрема зниження викидів та використання екологічних технологій

Розробка та впровадження цих стратегій може не тільки підвищити ефективність існуючих пропозицій, але й створити нові можливості для зростання та розвитку круїзного туризму в регіоні Середземномор'я.

Запроваджені стратегії мають не тільки забезпечити зростання популярності історико-культурних круїзів, але й значно підвищити рівень задоволення клієнтів. Персоналізовані пропозиції та увага до культурного збагачення сприятимуть поглибленню залученості клієнтів і збільшенню їх лояльності, що в кінцевому підсумку призведе до зростання повторних візитів та позитивних рекомендацій. Використання новітніх технологій та посилення цифрового маркетингу дозволять досягнути нових аудиторій і забезпечити сталий розвиток пропозицій у конкурентному ринку круїзного туризму [34]. Окрім того, відповідальний підхід до екологічних практик підкреслює зобов'язання нашої компанії перед суспільством та довкіллям, що позитивно впливає на імідж бренду та сприяє довгостроковій успішності наших круїзних ліній.

Історико-культурні круїзи у Середземномор'ї стають все популярнішими завдяки унікальному поєднанню культурного занурення і туристичного досвіду. Вони надають можливість глибше знайомитись з багатим історичним і культурним спадком регіону, що робить кожну подорож освітньою і збагачуючою.

Розвиток освітніх програм на борту, включаючи лекції від експертів у галузі історії та археології, інтерактивні майстер-класи, та використання технологій доповненої реальності для ілюстрації історичних подій, значно підвищують

цінність круїзу. Ці заходи не тільки розважають, але й забезпечують глибоке знання про культурні та історичні аспекти відвідуваних місць [32].

Інтеграція з місцевими музеями та історичними центрами дозволяє організовувати ексклюзивні тури та відвідини, які недоступні звичайним туристам. Це створює унікальну пропозицію для пасажирів, що прагнуть глибокого занурення в культуру.

Збільшення уваги до екологічних практик та зменшення впливу на довкілля є критично важливим. Впровадження зелених технологій, програми переробки на борту, та застосування екологічних матеріалів і ресурсів забезпечують сталий розвиток історико-культурних круїзів.

Розширення цифрового маркетингу через соціальні мережі, співпраця з блогерами та інфлюенсерами, а також використання цифрових платформ для бронювання дозволяє досягти більшої аудиторії та залучити нові демографічні групи, особливо молодь, яка може бути зацікавлена в культурному туризмі.

Розвиток історико-культурних круїзів у Середземномор'ї має великий потенціал, з огляду на зростаючу зацікавленість туристів у культурному та освітньому туризмі. Планування нових маршрутів, що включають відвідування маловідомих але культурно значимих місць, може привабити ще більше уваги до даного сегмента [32-33].

Завдяки комплексному підходу до освіти, культури, екології, та інновацій, історико-культурні круїзи можуть не тільки забезпечити високий рівень задоволеності серед пасажирів, але й сприяти довгостроковій успішності та розвитку круїзної індустрії в регіоні.

Значущою складовою наших стратегій є також екологічна відповідальність. Розробка і впровадження програм, які зменшують негативний вплив на довкілля, не лише відповідають очікуванням екологічно свідомих мандрівників, але й підкреслюють наше прагнення до сталого розвитку.

Загалом, енергія між високоякісними культурними програмами, ефективними маркетинговими стратегіями, і відповідальним ставленням до довкілля дозволяє нам не тільки забезпечувати високий рівень задоволеності

серед наших клієнтів, але й впевнено дивитися в майбутнє, розробляючи нові і захоплюючі круїзні маршрути в Середземномор'ї.

ВИСНОВКИ

Середземномор'ї завжди славилася своїми унікальними культурними та історичними локаціями, які приваблюють мільйони туристів щороку. Розробка ефективних круїзних турів з акцентом на історико-культурні місця є актуальною для забезпечення сталого розвитку туристичної індустрії в цьому регіоні.

1. Аналіз ринку круїзного туризму у Середземномор'ї виявив значний ріст зацікавленості в історико-культурних маршрутах. Такий інтерес спонукав до переосмислення традиційних маршрутів та розробки нових пропозицій, що інтегрують культурні візити. Встановлено, що розширення пропозицій тематичних круїзів може значно підвищити туристичну привабливість Середземномор'я, пропонуючи більш глибокий та змістовний досвід для відвідувачів. Це, в свою чергу, сприяє збільшенню довгострокової вартості регіону як круїзного напрямку.

2. Дослідження показало, що сучасні туристи високо цінують можливість занурення в культуру та історію відвідуваних місць. Вони очікують не тільки культурного збагачення, але й високого рівня комфорту і безпеки під час круїзів. Відповідно, успіх круїзного маршруту залежить від його здатності задовольнити ці очікування за допомогою якісної програми та бездоганного сервісу. Це вимагає від організаторів круїзів не тільки детального планування маршрутів, але й уваги до дрібниць у виконанні послуг.

3. Були розроблені критерії, які дозволяють оцінити ефективність історико-культурних круїзів, зокрема задоволеність клієнтів, економічний вплив на регіони, і кількість повторних відвідин. Важливим критерієм є також збір та аналіз відгуків туристів, який дозволяє виявити слабкі сторони і швидко реагувати на потреби ринку. Ці дані є ключовими для забезпечення високого рівня задоволеності туристів і сприяють формуванню позитивного іміджу круїзних ліній.

4. На основі аналізу потреб туристів та критеріїв ефективності було розроблено рекомендації для оптимізації маршрутів. Запропоновано включення менш відомих, але культурно значущих локацій, що дозволить збільшити

різноманітність туристичних продуктів. Це також має на меті залучення нових сегментів клієнтів, які шукають унікальний і глибокий досвід від своїх подорожей. Рекомендації включають також використання цифрових технологій для кращої промоції маршрутів і збільшення їх доступності для широкої аудиторії.

Нами було досліджено ряд ключових аспектів організації історико-культурних круїзів у Середземномор'ї і виявила значний потенціал для їхнього розвитку. Через інтеграцію культурного збагачення в круїзні маршрути, а також через підвищення якості послуг, вдасться не тільки задовольнити вимоги сучасного туриста, але й сприяти економічному зростанню регіону через збільшення туристичних потоків. Результати роботи забезпечують цінний внесок у розвиток туристичної галузі, підкреслюють важливість розуміння потреб туристів та акцентують на необхідності інтеграції культурної спадщини у круїзну індустрію.

Отож, дослідження підтвердило великий потенціал історико-культурних круїзів у Середземномор'ї та виявило значні можливості для їх розвитку. Впровадження рекомендованих змін дозволить не тільки підвищити привабливість круїзів, але й сприяти економічному зростанню регіону через збільшення туристичних потоків. Результати роботи забезпечують цінний внесок у розвиток туристичної галузі, підкреслюють важливість розуміння потреб туристів та акцентують на необхідності інтеграції культурної спадщини у круїзну індустрію.

Завдяки дослідженню, визначено, що круїзна індустрія може ефективно сприяти культурному збагаченню та розвитку туризму, що є свідченням успішного виконання поставлених завдань і досягнення встановленої мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аріон О. В. Організація транспортного обслуговування туристів: Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2008. 192 с.
2. Антоненко І. & Мельник І. Особливості надання послуг на круїзних кораблях. Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації, 2019. 2(2), 180–193. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7468.2.2.2019.188201>
3. Афіньський нічний тур та грецький танець з вечерею/приватний тур у Греції. Greece Private Tours. URL: <https://www.greece-private.com/athens-evening-tour> (дата звернення: 04.06.2024).
4. Афіни у липні: відпочинок та погода у Афінах (Греція). URL: <https://kidpassage.com/publications/afiny-iyule-otdyh-pogoda> (дата звернення: 04.06.2024).
5. Афіни – столиця Греції. Світовий туризм. Путівник по містах та країнах. URL: <https://turizm.world/afiny.html> (дата звернення: 04.06.2024).
6. Бабушко С., Попович С. Тенденції на Європейському туристичному ринку, зумовлені війною в Україні. Війна та туризм : *матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 11 листоп. 2022 р.)*. Київ : ТОВ Горпин, 2022. С. 23–28.
7. Васкан І., Медвідь А. Організація спортивно-оздоровчого туризму: навч.-метод. посіб. Чернівці: Чернівець. нац. ун-тім. Ю. Федьковича, 2023. 164 с.
8. Відгук про захоплюючий круїз середземним морем. Турагенція ALLY в Одесі - гарячі тури, ціни на путівки. URL: <https://www.ally.com.ua/vidguky/olga-kruiz-rym.htm>
9. Гуляєв В.Г. Організація туристських перевезень / в. г. Гуляєв. М.: Фінанси і статистика, 2001. 511 с. Федорченко В. К. Словник туристських термінів / В.К. Федорченко, І. М. Мішч. К.: Дншро, 2000. 156 с.
10. Голубкова І. А. Проблема безпеки в круїзному судноплаванні / Голубкова І. А. // Економіка та управління національним господарством. Національний університет «Одеська морська академія». 2019. Вип. 39/1. С. 5-10.

11. Закон України «Про туризм» № 324/95-ВР від 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
12. Захаріна А. Г. Визначення сутності та особливостей круїзного туризму / А. Г. Захаріна // Держава та регіони Серія: Економіка та підприємництво. 2013. № 3 (72). С. 39-43.
13. Зацепіна Н.О. Історія виникнення та сучасний стан круїзного туризму в світі / Н. О. Зацепіна // *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2012. Вип. XXXIV. С. 232-234.
14. Захаріна А. Г. Визначення сутності та особливостей круїзного туризму / А. Г. Захаріна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2013. № 3 (72). С. 39-43.
15. Зима А.Г. Особливості та розвиток транспорту в туризмі: препринт / А. Г. Зима, І. І. Лісіцина х.: Вид-во ХНЕУ, 2010. 310 с.
16. Зацепіна Н. О. Історія виникнення та сучасний стан круїзного туризму в світі. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 2012, вип. XXXIV. 232-234 с. URL: <https://old.istznu.org/page/issues/34/zatsepyna.pdf>
17. «Круїзи, як і решта суспільства, можуть безпечно співіснувати з вірусом». Круїзні тури з України. URL: <https://inflatcruises.com/ua/news/view/kruizy-kak-i-vse-ostalnoe-obshestvo> (дата звернення: 12.04.2024).
18. Коли найкращий час для круїзу по Середземному морю? URL: https://www.quora.com/When-is-the-best-time-to-take-a-Mediterranean-cruise?encoded_access_token=c1433f5c0f434c6e90c401e8c2db1d6b&force_dialog=1&provider=google&success=True (date of access: 02.03.2024).
19. Круїзний туризм – Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Круїзний_туризм#Майбутнє_круїзного_туризму (дата звернення: 10.04.2024).
20. Коли найвигідніше бронювати круїз: топ-3 варіантів. Obozrevatel. URL:

<https://life.obozrevatel.com/ukr/section-travel/news-kogda-vyigodnee-vsego-bronirovat-kruiz-top-3-variantov-29-10-2023.html> (дата звернення: 04.06.2024).

21. Круїз. Середземне море – гарячий тур. Турагентство «Поїхали з нами» – найбільша мережа туристичних агенцій та фірм України. URL: <https://www.pochalisnami.ua/ua/tour/kruiz-sredizemnoe-more-262550-hot> (дата звернення: 04.06.2024).

22. Купити квиток на літак Туреччина, Стамбул, IST, Афіни, Греція, АТН авіаквитки онлайн розклад. aviakassa.net. URL: <https://aviakassa.net/stambul-afiny> (дата звернення: 04.06.2024).

23. Логунова Н. А. Інноваційний розвиток підприємства вектор – сучасної економічної політики держави / Н.А. Логунова, Н. А. Красовська // Економіка: проблеми теорії і практики. 2010. Т. 56. № 2. С. 317–328.

24. Ляховська О. С. Круїзний туризм в Україні / О. С. Ляховська //Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: *Збірник наукових праць: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2011. № 17. Т. 2. С. 25-30.

25. Ляховська О. С. Круїзний туризм в Україні / О. С. Ляховська // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2011. Вип. 17. Т. 2. С. 25-30.

26. Ляховська О. С. Стан та перспективи розвитку круїзного туризму в Україні початку ХХІ століття / О. С. Ляховська // *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 19. Т. 2. С. 29-33.

27. Москвіна Д. І. Морські круїзні подорожі: їх сутність та значення / Кафедр туризму і готельно-ресторанної справи ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. *Вісник*. 2015. 116-120 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153586340.pdf>

28. Мельник И. Л. Інноваційні зміни на ринку круїзного туризму / И. Л. Мельник // Бізнес Інформ. 2014. №12. С. 313-319.

29. Мечеть Султан Ахмет. Прекрасне століття. URL: <https://velikolepniy-vek.com/gallery/4> (дата звернення: 04.06.2024).

30. Поширені запитання. Центр круїзів Одеси, MSC, круїзи з України. URL: <https://ccu-ukraine.com.ua/ua/faq/>
31. Пудлич О. Розвиток круїзного туризму в умовах євроінтеграції України / О. Пудлич // Тернопільський національний економічний університет. 2014. С. 219-221.
32. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку: монографія / Герасименко В.Г., Галасюк С. С., Нездоймінов С. Г. та ін.; за заг. ред. проф. В. Г. Герасименка. Одеса: Астропринт, 2013. 304 с.
33. Сільванська Г. Н. Методика організації регулярного круїзного маршруту / Г. Н. Сільванська, Г. В. Карп // *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2023. Т. 34 (73). № 1. С. 295-305.
34. Тимощук О. Ребалізація потенціалу круїзного туризму Середземномор'я. Економічні горизонти, (1(27), 2024. 18–26. URL: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(27\).2024.297933](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(27).2024.297933)
35. Учасники проектів Вікімедіа. Круїзний туризм – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Круїзний_туризм (дата звернення: 09.04.2024).
36. Федонш О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник/ О. С. Федонш, І. М. Ретна, О. І. Олексюк. К.: КНЕУ, 2004. 316 с.
37. Average cruise passenger age group | port economics, management and policy. Port Economics, Management and Policy | A comprehensive analysis of the port industry. URL: <https://porteconomicsmanagement.org/pemp/contents/part1/ports-and-cruise-shipping/average-cruise-passenger-age-group/> (date of access: 04.06.2024).
38. Association Matrix of Cruise Tourism: Trends, Challenges, Perspectives.: Modern Conditions of Development of Science, Education and Production in the World – 2023. (pp.5-16). Publishing House NES Nová Dubnica s.r.o., 2023 URL: https://www.researchgate.net/publication/373638778_Association_Matrix_of_Cruise_Tourism_Trends_Challenges_Perspectives
39. Brida J. G. The impacts of the cruise industry on tourism destinations / J.G. Brida, S.Z. Aguirre URL: <http://ssrn.com/abstract=1298403>

40. Bagis O. and Dooms M. Turkey's potential on becoming a cruise hub for the East Mediterranean region: The case of Istanbul. *Cruises and Cruise Ports: Structures and Strategies* 13, 2014. 6–15. URL: <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2014.10.008>
41. Cruise passengers movements in mediterranean cruise ports, 2019 | port economics, management and policy. *Port Economics, Management and Policy | A comprehensive analysis of the port industry*. URL: <https://porteconomicsmanagement.org/pemp/contents/part1/ports-and-cruise-shipping/cruise-passengers-visits-mediterranean/> (date of access: 13.03.2024).
42. Cruise tourism market size , share , trends | forecast to 2031. Allied Market Research. URL: <https://www.alliedmarketresearch.com/cruise-tourism-market-A74520> (date of access: 17.03.2024).
43. Chapter 1.5 – ports and cruise shipping | port economics, management and policy. *Port Economics, Management and Policy | A comprehensive analysis of the port industry*. URL: <https://porteconomicsmanagement.org/pemp/contents/part1/ports-and-cruise-shipping/> (date of access: 12.04.2024).
44. Colavitti A.M and Usai A. Applying the HUL approach to walled towns of Mediterranean seaport cities. *Journal of Place Management and Development* 12(3), 2019. 338–364. URL: <https://doi.org/10.1108/JPMD-03-2018-0025>
45. Dowling RK. Looking ahead: The future of cruising. In: Dowling RK, editor. *Cruise Ship Tourism*. Wallingford, UK: CABI; 2006. pp. 414-434
46. Global cruise passengers carried and growth rates, 1990-2024 | port economics, management and policy. *Port Economics, Management and Policy | A comprehensive analysis of the port industry*. URL: <https://porteconomicsmanagement.org/pemp/contents/part1/ports-and-cruise-shipping/global-cruise-passengers-carried-rates/> (date of access: 22.04.2024).
47. Gui L., Russo A.P. Cruise ports: a strategic nexus between regions and global lines, evidence from the Mediterranean. *Maritime Policy & Management*. 2010. Vol. 38 (1), pp. 129–150.

48. Johnson D. Environmentally sustainable cruise tourism: A reality check. *Marine Policy*. 2002;26:261-270
49. Klein RA. Troubled seas: Social activism and the cruise industry. In: Dowling RK, editor. *Cruise Ship Tourism*. Wallingford, UK: CABI; 2006. pp. 377-388
50. Legorburu I., Johnson K. Regulation and Planning in the Sea Basins–The Caribbean Basin. *Building Industries at Sea-‘Blue Growth’and the New Maritime Economy*. 2022. P. 403–427.
51. Leiper N. *Tourism Management*. 3d ed. Sidney : Pearson Education Australia, 2004. 326 p
52. Mediterranean cruises as drivers of investment and relations between ports and cities. IEMed. URL: <https://www.iemed.org/publication/mediterranean-cruises-as-drivers-of-investment-and-relations-between-ports-and-cities/> (date of access: 16.04.2024).
53. Pozuelo Barceló, A. "The cruise industry: a case study of MSC Cruises" / A. Pozuelo Barceló // dspace.uib.es. 2018. 27. URL: https://dspace.uib.es/xmlui/bitstream/handle/11201/148118/Pozuelo_Aina.pdf?sequence=1
54. Seasonality of cruise port activities in the mediterranean sea (2019) | port economics, management and policy. *Port Economics, Management and Policy | A comprehensive analysis of the port industry*. URL: <https://porteconomicsmanagement.org/pemp/contents/part8/cruises-ports/seasonality-cruise-port-activities-mediterranean-sea-2019/> (date of access: 19.04.2024).
55. The Global Economic Contribution of Cruise Tourism 2017. CLIA: URL: www.cruising.org/.../Global_Cruise_Impact_Analysis017.pdf